

Antti Aro & Emmi Hakuli

”ITTENSÄ KANS PÄRJÄÄ NYKYÄÄN PALJON PAREMMIN”

Action!-hankkeen asiakkaiden kokemuksia hankkeen vaikuttavuudesta heidän arjenhallintaansa ja osallisuuteensa

”ITTENSÄ KANS PÄRJÄÄ NYKYÄÄN PALJON PAREMMIN”

Action!-hankkeen asiakkaiden kokemuksia hankkeen vaikuttavuudesta heidän arjenhallintaansa ja osallisuuteensa

Antti Aro & Emmi Hakuli
Opinnäytetyö
Kevät 2019
Sosiaalian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Antti Aro & Emmi Hakuli

Opinnäytetyön nimi: ”Ittensä kans pärjää nykyään paljon paremmin” – Action!-hankkeen asiakkaiden kokemuksia hankkeen vaikuttavuudesta heidän arjenhallintaansa ja osallisuuteensa

Työn ohjaajat: Harriet Tervonen & Kari Virolainen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2019

Sivumäärä: 55 + 2

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvailla, millaisia vaikutuksia sen toimeksiantajan KRIS-Oulu ry:n Action!-hankkeella on ollut sen päihde- ja lainrikkojataustaisten pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden arjenhallintaan ja osallisuuteen sekä kartoittaa heillä olevia hankkeeseen liittyviä kehitysideoita. Tutkimuksemme tavoitteena oli tuottaa Action!-hankkeesta KRIS-Oululle tietoa, jota he voivat hyödyntää hankkeen arvioimisessa, kehittämisessä sekä hankkeelle mahdollista jatkoa hakiessa.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Sen teoreettinen viitekehys muodostuu osallisuuden, stigman, arjenhallinnan, palveluohjauksen ja työmarkkinavalmiuksien käsitteistä. Tutkimusaineisto kerättiin kuudelta Action!-hankkeen asiakkaalta käyttämällä menetelmänä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Yksilöhaastatteluilla KRIS-Oulun tiloissa kerätyn haastatteluaineiston analysoimme teemoittelemalla.

Opinnäytetyömme tutkimustulokset osoittavat, että Action!-hankkeen asiakkaat kokivat sen vaikuttaneen positiivisesti heidän psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiinsa. Niin arjenhallinnan, osallisuuden ja yhteiskuntaan integroitumisen koettiin vahvistuneen hankkeen myötä, syrjäytymisen ja stigman vastaavasti vähentyneen. Toiminta tukee asiakkaiden päihitteettömyyttä ja rikoksettomuutta tuomalla heidän elämänsä myönteistä sisältöä, rytmiä ja sosiaalisia suhteita. Asiakkaat kokivat hankkeeseen osallistumisen vahvistaneen heidän työmarkkinavalmiuksiaan kauaskantoisesti.

Tutkimustulostemme mukaan KRIS-Oulun Action!-hankkeella on tärkeä rooli päihde- ja lainrikkojataustaisten parissa tehtävässä voimavarakeskeisessä työssä ja heidän integroitumisessaan yhteiskuntaan. Vastaaville hankkeille ja toimintamodoille on ehdottomasti tarvetta myös jatkossa. Julkinen puoli ei yksinään näytä pystyvän tarjoamaan riittävän asiakaslähtöisiä palveluja niin kokonaisvaltaisella ja pitkäjänteisellä otteella kuin monenlaisten haasteiden kanssa kamppailevat päihde- ja lainrikkojataustaiset ihmiset tarvitsisivat. Tämän vuoksi kolmannen sektorin järjestöjen ja eri sosiaali- ja terveysalan toimijoiden välistä yhteistyötä olisi tärkeää kehittää ja kasvattaa tulevaisuudessa aiempaa enemmän.

Asiasanat: osallisuus, syrjäytyminen, pitkäaikaistyöttömyys, arjenhallinta, palveluohjaus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Antti Aro & Emmi Hakuli

Title of thesis: "Nowadays I cope so much better with myself" – The clients' views on the effectiveness of the Action! project on their everyday management skills and feeling of social inclusion

Supervisors: Harriet Tervonen & Kari Virolainen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2019

Number of pages: 55 + 2

The purpose of this thesis commissioned by the KRIS-Oulu Association was to describe what kind of effects its Action! project has had on its clients' everyday life management skills, feelings of social inclusion and their preparedness for the labour market. Most clients of the project have a history of long-term unemployment, legal violations and substance abuse. We also researched the clients' thoughts on developing the project. Our study aimed to provide KRIS-Oulu with information that they can use in the evaluation, development and possible continuation of the Action! project.

Our research is a qualitative one. Its theoretical frame of reference consists of the concepts of social inclusion, stigma, everyday life management, service coordination and labour market skills. The research material was gathered from six clients of the Action! project by conducting individual, semi-structured thematic interviews.

The results of our research state that the clients of the Action! project have experienced a positive effect on their psychological, physical and social wellbeing. Participating in the project has strengthened their everyday life management skills and social integration and reduced the feelings of being stigmatized and excluded from society. By bringing positive content, structure and social relationships into the clients' lives the project has supported their desistance from crime and substance use. The clients also felt that their participation in the project has improved their preparedness for the labour market in a far-reaching way.

According to our research results the strength-based Action! project has an important role to play on the field of working with people coming from criminal and substance use pasts and their integration to society. There is a definitive need for similar projects in the future, as public social and health services do not seem to be able to provide adequate customer-based services to those who struggle with a variety of challenges.

Keywords: unemployment, social exclusion, integration

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	UUSIA NÄKÖKULMIA JA TUKIMUOTOJA RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMISEEN	8
2.1	Desistanssi ja positiivinen kriminologia	8
2.2	KRIS-Suomi ry	10
2.3	KRIS-Oulu ry	10
2.4	Action!-hanke	12
2.5	Päihitteettömyyden merkitys	14
3	OSATTOMUUDESTA OSALLISUUTEEN	16
3.1	Osallisuus ja yhteiskuntaan integroituminen	16
3.2	Syrjäytyminen.....	18
3.3	Stigma eli leimautuminen	19
3.4	Työttömyys ja työmarkkinavalmiuksien parantaminen	21
3.5	Arjenhallinta	22
3.6	Palveluohjaus.....	23
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymys	26
4.2	Kvalitatiivinen tutkimus.....	27
4.3	Tutkimusmenetelmä, aineistonkeruu ja tutkimukseen osallistujat	27
4.4	Aineiston analyysi	30
4.5	Eettisyys ja luotettavuus.....	30
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	32
5.1	Osallisuus ja arjenhallinta	32
5.2	Palveluohjauksen merkitys.....	37
5.3	Työllistyminen ja työmarkkinavalmiuksien parantuminen.....	39
5.4	Kehittämisideoita Action!-hankkeeseen	40
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	41
7	POHDINTA	45
	LÄHTEET	51
	LIITTEET	56

1 JOHDANTO

Suomessa on perinteisesti pyritty tasa-arvoiseen yhteiskuntaan ilman luokkajakoa. Tavoitteena on ollut välttää niin kutsuttujen huono- ja hyväosaisten ihmisten ryhmien syntyminen. Syrjäytymisellä ja huono-osaisuudella on lukuisia negatiivisia vaikutuksia, ja tutkimusten mukaan yksi niistä on selkeä yhteys rikollisuuteen. Ehkäisemällä syrjäytymistä ja huono-osaisuutta vähennetään siis myös rikollisuutta. Tämä onkin erityisesti viimeisen 20 vuoden aikana huomioitu myös suomalaisessa rikosentorjunnassa. (Järvelä 2002, 268–269.)

Rikosentorjuntalautakunnan vuonna 1999 voimaan tullut ensimmäinen kansallinen rikosentorjuntaohjelma, Turvallisuustalkoot – Kansallinen rikosentorjuntaohjelma, tiivisti rikosentorjunnan koostuvan kahdesta strategiasta. Tavoitteeksi määriteltiin ehkäistä sekä rikoksia, että yksilöiden päätymistä rikollisiksi tai rikollisen toiminnan jatkamista. Avainasiaksi strategioissa ohjelma nosti nimenomaan syrjäytymisen ja huono-osaisuuden ehkäisemisen, koska ne usein edistävät rikolliseen toimintaan ryhtymistä. (Järvelä 2002, 268–269.)

Voidaan pohtia, onko ennaltaehkäisevä työ keskittynyt enemmän mahdollisiin uusiin lainrikkojiin kuin uusintarikollisuuden kitkemiseen. Huolenaiheen nosti esiin myös Turvallisuustalkoot – Kansallinen rikosentorjuntaohjelma jo 20 vuotta sitten sanoessaan, että yhteiskunnassamme ei ole panostettu vapautuneiden vankien kuntoutukseen, koulutukseen ja työllistämiseen riittävän kokonaisvaltaisella tavalla. (1999.) Kokonaisvaltaisen katsantokannan sekä eri tahojen yhteistyön tulisi kuitenkin olla avainasemassa, kun puhutaan desistanssista eli lainrikkojataustaisen irrottautumisesta rikollisuudesta.

Vuonna 2016 voimaan tullut uusi Turvallisesti yhdessä – Kansallinen rikosentorjuntaohjelma 2016–2020 on päivitetty versio Turvallisuustalkoista. Siinä korostetaan kokonaisvaltaisen ajattelun tärkeyttä sekä yhteistyön merkitystä yhteiskunnan eri instanssien välillä, jotta vankilatuomion saanut lainrikkoja ei vapauduttuaan palaisi rikolliseen elämäntapaan. Erityispaino on yhteistyössä rikosentorjuntatyötä tekevien eri tahojen, kuten viranomaisten, paikallistason asukkaiden, elinkeinoelämän edustajien ja erilaisten kansalaisyhdistysten ja -järjestöjen välillä. (Rikosentorjuntaneuvosto 2016, viitattu 15.1.2019.) Erilaiset sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat jo kauan tehneet auttamistyötä erilaisten tukea tarvitsevien ihmisryhmien parissa julkisen puolen palvelujärjestelmän rinnalla (Hyväri & Nylund 2010, 43-44).

Ilman tukea uudenlaisen elämän aloittaminen ja varsinkin siinä pysyminen voi olla vaikeaa kenelle tahansa, mutta erityisesti lainrikkojатаustaiselle ihmiselle. Palvelujärjestelmien pirstaleisuus sekä normaalipalvelujen tarjonta eivät usein kohtaa lainrikkojатаustaisten ihmisten moninaisia tuen tarpeita, ja heille tarkoitettuja erityispalveluja on tarjolla liian vähän. Kuntoutus-, koulutus- ja työllisyyspalveluilla lainrikkojатаustaisella on mahdollisuus saada ote elämästään ja muuttaa sitä. Samalla hän saa tukea yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi integroitumiseen ja osallisuuden tunteen kokemiseen. Tähän tarvitaan poikkihallinnollista yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä julkiselta puolelta että kolmannelta sektorilta. (Järvelä 2002, 269–288.)

Tätä työtä tehdään parhaillaan KRIS-Oulu ry:n ja sen Action!-nimisessä työllistämishankkeessa, jonka tarkoituksena on lainrikkoja- ja päihdetaustaisten yli 30-vuotiaiden pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten kuntouttaminen sekä rikoksettoman ja päihteettömän elämän tukeminen. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvailla Action!-hankkeen asiakkaiden kokemuksia siitä, millaisia vaikutuksia sen toimintaan osallistumisella on ollut asiakkaiden arjenhallintaan, osallisuuteen sekä työmarkkinavalmiuksien parantumiseen heidän omasta näkökulmastaan sekä kartoittaa heillä olevia mahdollisia hankkeeseen liittyviä kehitysideoita. Tutkimuksemme tavoitteena on tuottaa Action!-hankkeesta KRIS-Oululle tietoa, jota he voivat hyödyntää hankkeen arvioimisessa, kehittämisessä sekä hankkeelle mahdollista jatkoa hakiessa. Tarve tutkimukselle tuli KRIS-Oululta.

2 UUSIA NÄKÖKULMIA JA TUKIMUOTOJA RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMISEEN

2.1 Desistanssi ja positiivinen kriminologia

Desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen, rikosurasta luopuminen, rikosten tekemisen lopettaminen, on käsitteenä hyvin laaja. Ihmisen rikosura ei aina pääty täsmälleen siihen hetkeen, jolloin hän on tehnyt viimeisen rikoksensa. Se voidaan nähdä myös syvällisempänä pitkällisenä prosessina, jonka aikana ihminen vähitellen irrottautuu rikosten tekemisen elämäntavasta ja sisäistää uudenlaisen elämäntavan ja identiteetin löytämällä samalla itselleen uusia toimintamalleja. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 204.)

Desistanssiteoriat voidaan jakaa rakenteellisiin teorioihin ja toimijateorioihin. Rakenteelliset teoriat painottavat erilaisten myönteisten elämäntapahtumien ja -vaiheiden merkitystä. Niiden mukaan esimerkiksi naimisiinmeno, työllistyminen ja jälkikasvun saaminen voivat vaikuttaa rikollisuudesta irrottautumiseen antamalla lainrikkajataustaiselle uusia rutiineja ja sisältöä, rooleja ja toimintomuotoja, jotka ehkäisevät lain rikkomista ja ovat ristiriidassa siihen liittyvän elämäntavan kanssa. Toimijateorioilla taas tarkoitetaan henkilökohtaista prosessia, jossa halu muutokseen lähtee sisäisistä tarpeista ja jossa rikollinen elämäntyyli alkaa näyttää epätyytyväväältä. (Hautala & Kaarakka 2018, 320.)

Useimmat kriminologiset teoriat ovat kautta historian keskittyneet negatiivisiin tekijöihin ja etsineet niistä selityksiä rikolliselle käyttäytymiselle. Miltei kaikki on peilattu rikoksen ja rikollisuuden kautta. (Kivivuori ym. 2018, 27–38.) Sillä, mikä on saanut ihmisen tekemään rikoksen tai rikoksia, voi olla merkitystä myös rikollisesta elämäntavasta irrottautumisessa eli desistanssissa. Tätä tietoa on hyödynnetty myös uusintarikollisuutta ehkäisevissä toiminnoissa. Rikosoikeudelliset toimet ja uusintarikollisuuden ehkäiseminen taas ovat perinteisesti olleet lähtökohdiltaan rankais- ja pelotepohjaisia. Tätä rankaisukeskeistä mallia on alettu viime vuosina yhä enemmän kritisoida. Esimerkiksi amerikkalainen kriminologian professori Lawrence W. Sherman on julistanut rankaisukeskeisen rikosoikeuden epäonnistuneen ja peräänkuuluttanut uudenlaisen, tunneälykkäämmän ja holistisen rikosoikeudellisen järjestelmän kehittämistä (2003, viitattu 12.3.2019). Tällainen järjestelmä hyödyntäisi enemmän esimerkiksi yhdyskuntaseuraamuksia,

kuten yhdyskuntapalvelun eri muotoja sekä päihdekuntoutusta osana desistanssiprosessin tehostamista. (Laine 2014, 393–407.)

Viime vuosina on kriminologisessa keskustelussa lisääntynyt myös ajatus siitä, että negatiivisten faktoreiden sijasta tai lisäksi tulisi paikallistaa ja vahvistaa positiivisia seikkoja, jotka saavat ihmisen kaihtamaan rikollisuutta tai lopettamaan rikollisten tekojen tekemisen. Kysymyksessä ei ole yksi teoria tai malli, vaan pikemminkin laaja näkökulma ja lähestymistapa, josta voidaan käyttää yleisnimitystä positiivinen kriminologia eli positive criminology. Positiiviseen kriminologiaan katsotaan kuuluvan monia kriminologian teorioita ja malleja, osa vanhoja, osa tuoreempia. Kaikkia niitä yhdistää keskittyminen piirteisiin ja tekijöihin, joita voidaan pitää positiivisina. (Ronel & Elisha 2011, 305–325.)

Positiivinen kriminologia keskittyy myönteisiin kokemuksiin, esimerkkeihin ja toimintoihin. Näiden katsotaan lisäävän ihmisen hyvinvoinnin ja onnistumisen tunteita ja vähentävän heidän negatiivisia käyttäytymismallejaan ja asenteita. Täten vaikeatkin elämäntilanteet voivat johtaa negatiivisten seurausten sijasta positiiviseen kasvuun. Tällaista kasvua voidaan saavuttaa esimerkiksi erilaisissa terapioissa, mutta myös itseapu- ja vertaistukiryhmissä sekä hyväntekeväisyysjärjestöissä. Painotus on sosiaalisissa kokemuksissa ja asioissa, jotka niitä kohtaavat ihmiset kokevat positiivisina ja jotka auttavat heitä ohjautumaan pois ei-toivotuista toimintamalleista ja käyttäytymishäiriöistä – ja tätä kautta lopulta irrottautumaan rikollisista teoista. Toisin sanoen huonon tilalle tulee jotakin hyvää, joka motivoi ihmistä. (Ronel & Elisha 2011, 305-325.) Tulisi pyrkiä löytämään suojaavia yksilöllisiä tekijöitä sekä lisäämään ihmisten voimavaroja. Positiivisen kriminologian mukaan tarvitaan enemmän eräänlaista hyväksymisen sosiologiaa, eli yksilön pitämistä yhteisön sisällä sen sijaan, että hänet suljetaan ulos. Tarve sosiaalisesti hyväksytyksi tulemisesta on voimakas sisäänrakennettu osa ihmisen psyykeä. (Laine 2014, 294–295.)

Myös KRIS-Suomi ry:n ja tutkimuskohteenamme olevan KRIS-Oulun Action! -hankkeen toiminnan voidaan katsoa perustuvan positiivisen kriminologian ajatuksiin.

2.2 KRIS-Suomi ry

KRIS-yhdistys saapui Suomeen vuonna 2001 Ruotsista, jossa se oli perustettu vuonna 1997. Sen alkuperäinen nimi maassamme oli yhdistyksen ruotsinkielisestä nimestä Kriminellas Revansch i Samhället suoraan suomennetun Rikollisten Revanssi Yhteiskunnassa lyhenne RRY. Nimi muutettiin KRIS-Suomi ry:ksi vuonna 2003 samalla, kun yhdistys rekisteröitiin. KRIS tekee valtakunnallista yhteistyötä esimerkiksi rikosseuraamuslaitoksen, TE-toimiston ja oikeusministeriön kanssa. (KRIS-Suomi ry 2018, viitattu 4.3.2019.)

KRISin ohjaavat pääperiaatteet ovat päihteettömyys, toveruus, rehellisyys sekä yhteisvastuullisuus. Toiminnan tarkoitus on edistää lainrikkojataustaisten sekä päihdeongelmaisten ihmisten kiinnittymistä yhteiskuntaan katkaisemalla syrjäytymisen kehitys tarjoamalla mahdollisuutta uudenlaiseen elämäntapaan ilman päihteitä ja rikoksia. Samalla tarkoituksena on pyrkiä parantamaan ihmisten elämänhallintaa sekä osallistaa heitä. Kaikki tämä tähtää samalla myös uusintarikollisuuden vähentämiseen. Lisäksi KRIS pyrkii toiminnallaan vaikuttamaan yhteiskunnan asenteisiin. (KRIS-Suomi ry 2018, viitattu 4.3.2019.)

Lainrikkojen työelämän valmiuksien vahvistaminen ja työllisyyden parantaminen on tärkeä osa KRISin tekemää työtä. Esimerkki yhdistyksen toiminnasta on sen Valmiuksia siirtyä työelämään (VST) -hanke, joka Oulussa oli käynnissä vuosina 2013 Hanke auttoi näiden KRIS-yhdistysten vaikeasti työllistyviä, alle 29-vuotiaita päihde- ja lainrikkojataustaisia asiakkaita tarjoamalla heille yksilöllistä tukea ja palveluohjausta työelämävalmiuksien vahvistamiseen, työnhakuun, pääsyyn välityö- ja avoimille työmarkkinoille sekä erilaisiin koulutuksiin. Päihteettömyyttä edellyttänyt hanke toimi samalla osana asiakkaidensa elämänmuutosta ja kuntoutusta, jonka tavoitteena oli yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi palaaminen. (KRIS-Oulu ry 2018, viitattu 4.3.2019.)

2.3 KRIS-Oulu ry

KRIS-Oulu ry perustettiin vuonna 2013. Sen toimintaa rahoittavat Pohjois-Pohjanmaan TE-toimisto, Oulun kaupunki ja STEA eli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus. Koko KRIS-yhdistyksen ja siten myös KRIS-Oulun toiminta on kohdistettu pääsääntöisesti lainrikkoja- ja päihdetaustaisille henkilöille, syrjäytyneille sekä heidän läheisilleen. Sen tarkoituksena on matalan kynnyksen ohjauksen ja tuen avulla tukea asiakkaita elämään ilman rikoksia ja päihteitä, edistää

heidän pääsyään työmarkkinoille sekä pyrkiä parantamaan heidän elämänhallintaansa. (KRIS-Oulu ry 2018, viitattu 4.3.2019.)

Valtakunnallisen KRISin tavoin KRIS-Oulu tarjoaa lainrikkojataustaisille henkilöille vankeusaikana sekä erityisesti vapauden koitettua monenlaista tukea ja apua, kuten asioinnin tukikäyntejä, palveluohjausta, apua asuntoasioiden hoitamisessa, tarvittaessa ruoka-apua, lomakkeiden täyttöapua, kuntouttavaa työtoimintaa sekä ennaltaehkäisevää nuorisotyötä. Sekä lainrikkoja- ja päihdetaustaisille että heidän läheisilleen on myös vertaistukiryhmiä, ja työntekijöiltä on mahdollista saada myös yksilöllistä keskustelutukea. Lisäksi KRIS-Oululta saa tarvittaessa niin kutsutun Vappauspakkauksen, joka sisältää vankilasta vapautuville erilaisia arkielämän käynnistämisessä tarpeellisia hyödykkeitä. KRIS-Oululla on myös 15–29-vuotiaille suunnattu Move On! -työllistymishanke sekä yli 30-vuotiaille vastaava Action!-hanke. (KRIS-Oulu ry 2018, viitattu 4.3.2018.)

Vaikka suomalaisen rikosentorjuntaohjelman mukaisesti pyritään jo vankiloissa yhdessä rangaistusta suorittavan ihmisen kanssa muodostamaan kokonaisnäkemyks tämän elämäntilanteesta, tulisi tukiprosessin jatkaa vielä pitkälle vapautumisen jälkeenkin, eikä loppua kuin seinään kun ihminen pääsee vapauteen. Jotta irrottautuminen päihde- ja rikoskierteestä olisi mahdollista, tulisi vankilasta vapautuneelle löytää oma paikka yhteiskunnasta, sillä usein vapautuneet ovat asunnottomia sekä tulottomia. Ilman säännöllisiä tuloja ja asuntoa mahdollisuudet pysyä erossa päihteistä ja rikollisuudesta taas ovat väistämättä heikommat, kun ihminen on toimeettomana vailla rahaa ja päämäärää. (Granfelt 2010, 131–135.) Riittävän tuen antaminen ajoissa olisi myös taloudellisesti kannattavampaa, sillä lainrikkojen aiheuttamat kustannukset yhteiskunnalle ovat moninkertaiset, kun vertaa siihen, mitä esimerkiksi heidän kuntouttamisensa, työllistäminen sekä kouluttaminen maksaisi. (Järvelä 2002, 269, 284.)

Juuri kaikkeen tähän KRISin toiminta pyrkii vastaamaan. KRIS voi aloittaa yhteis- ja tukityön lainrikkojataustaisen kanssa jo tämän vankeuden aikana mutta jatkaa sitä myös välittömästi hänen vapauduttuaan. Ketju ei katkea missään vaiheessa. KRISin työntekijä voi asiakkaan niin halutessa olla häntä vastassa tämän astuessa ulos vankilan portista. He auttavat vapautuvaa käytännön elämän järjestelyissä sekä päihteettömän että rikoksettoman arjen tukemisessa, jotta tämä ei jäisi yksin. (KRIS-Oulu ry 2018, viitattu 4.3.2019.) Se on tärkeä tukimuoto, sillä vankilasta vapautuminen on ihmiselle usein hyvin haastava, epävarma ja ristiriitainen tilanne. Myös päihteisiin sekä rikoksiin lankeamisen vaara on suuri heti lähipäivinä ja jopa tunteina vankilasta vapauduttua, mikäli

vapautuvalla ei ole mitään tukiverkkoa tai tahoja, josta hakea tukea tai apua. Silloin ovat erityisen suuret myös yliannostuksen ja jopa yliannostuskuoleman riskit, koska elimistön päihteidensietokyky on saattanut madaltua vankilatuomion aikana. (Tamminen 2018, viitattu 22.1.2019.)

KRIS-Oulun Valmiuksia siirtyä työelämään -hankkeeseen osallistui 88 asiakasta vuosina 2013–2015. Heistä 48 asiakkaan työllistymistilanne parantui. He poluttautuivat työkokeiluun tai -harjoitteluun (19 asiakasta), kuntouttavaan työtoimintaan (3), palkkatyöhön (5) tai opiskelemaan (21). Hankkeeseen osallistuneista työelämään ohjatuista ja KRIS-Oulussa tukityöllistetyistä asiakkaista jopa noin 90 % on päässyt irti rikos- ja vankilakierteestä hankkeen ja toiminnan avulla. Toisin sanoen uusintarikollisuuteen on sortunut vain 10 % hankkeeseen osallistuneista. (Juntunen 2016, viitattu 4.3.2019.) Tämä on erityisen merkittävä tulos, sillä rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuustaso Suomessa oli vuosina 2012–2017 keskimäärin noin 60 prosenttia (2017, viitattu 4.3.2019).

Varsinaisen Valmiuksia siirtyä työelämään -hankkeen loputtua vuonna 2015 sen toimintamallia on jatkettu laajennettuna KRIS-Oulun Move On! - ja Action!-hankkeissa.

2.4 Action!-hanke

Action!-hanke on suunnattu yli 30-vuotiaille pitkäaikaistyöttömille ja osatyökykyisille henkilöille, joiden on vaikea työllistyä suoraan avoimille työmarkkinoille. Työmarkkinoille pääsemiseen voi olla useita erilaisia hidastavia tekijöitä, kuten osatyökykyisyys, päihde- ja mielenterveysongelmat, lainrikkojатаustaisuus ja sen aiheuttamat ennakkoluulot, vanhentunut tai puuttuva koulutus, pitkittynyt työttömyys tai motivaation puute sekä heikko itsetunto. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Hankkeeseen tullaan vapaaehtoisesti, mutta alkuhaastattelussa kartoitetaan, onko toiminta sellaista, josta on tälle ihmiselle todella hyötyä. Samalla kartoitetaan, onko asiakas oikeasti sitoutunut toimintaan sekä onko hänellä luontainen halu palata työelämään tai kouluun, jotta toiminta onnistuisi mahdollisimman hyvin. Action!-hankkeen painopisteenä on työnhakijoiden työmarkkinavalmiuksien parantaminen, työllistymisen edistäminen sekä osaamisen kehittämisen tukeminen. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Action!-hankkeessa käytetään polkuajatteluun perustuvaa työtettä. Parin viime vuosikymmenen aikana erilaisissa projektitoiminnoissa yleistynyt polkuajattelu määritellään asiakaslähtöisenä, eri toimijoiden yhteistyöhön perustuvana toimintatapana, jossa pyritään tukemaan asiakasta yksilöllisesti hänelle suunnattujen joustavan sekä pitkäkestoisen tuen myötä. Lainrikkojataustaisten kanssa tehtävään työhön polkuajattelun ajatellaan sopivan erityisen hyvin siksi, koska heillä on usein moninaisia tuen tarpeita. Toiminnan peruslähtökohtana on rakentaa sellaisia asiakaspolkuja, joilla pyritään asteittain edistämään asiakkaan parempaa arjenhallintaa, rikoksetonta elämää, päihteiden käytön haittoja sekä normaalipalvelujen käyttöä. Polkuajattelussa pyritään kokonaisvaltaiseen kuntouttavaan työotteeseen. (Järvelä 2002, 288.)

Action! tarjoaa aktiivista ja kuntouttavaa palveluohjausta. Asiakas saa henkilökohtaisten tarpeidensa mukaan esimerkiksi ohjausta, arviointia, valmennusta, neuvontaa, yhdessä tekemistä, liikuntaa sekä arjenhallinnan ja omista asioista vastuun ottamisen opettelua. Hankkeen tavoitteena on myös tehostaa asiakkaan omatoimista ja aktiivista työnhakua, sekä lisätä alueellista ja ammatillista liikkuvuutta. Tärkeänä hankkeessa pidetään sitä, että asiakasta kuunnellaan ja luotetaan entistä enemmän asiakkaan omaan näkemykseen siitä, mitä työpaikkoja hänen kannattaa tavoitella. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Hankkeessa panostetaan ennen kaikkea asiakaslähtöisyyteen. Kaikki palvelut räätälöidään asiakkaan oman palvelutarpeen mukaan, yksilöllisillä ratkaisuilla. Tärkeää hankkeessa on kulkea asiakkaan rinnalla koko prosessin ajan kannustaen, tukien ja motivoiden, niin että asiakas ei jää yksin. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole tehdä asioita asiakkaan puolesta valmiiksi, vaan vastuuttaa asiakasta itse ottamaan ohjat omasta elämästään. Tarpeen vaatiessa asiakkaalle voidaan ostaa asiantuntijapalvelua vähäisessä määrin, mikäli tälle palvelulle tulee selkeä tarve. Tarpeen mukaan työkokeilu- ja palkkatukijakson aikana hankkeessa mukana olevat voivat saada esimerkiksi yksilöohjausta, työhönvalmennusta, ryhmätoimintaa ja lyhytkoulutusta. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Työvalmennuksen tarkoituksena ei ole tehdä töiden ammattilaisia, vaan yhdessä pohtia ja löytää asiakkaan vahvuuksia ja heikkouksia, vahvistaa asiakkaan voimavaroja ja suunnitella hänen omaa polkuaan. Hankkeen arkiset rutiinit, kuten säännölliset työajat, yhteiset pelisäännöt ja jokapäiväinen aamupalaveri edesauttavat tottumista työelämässä vaadittavaan säännöllisyyteen, etenkin silloin, kun työelämässä olemisesta on kulunut aikaa. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Työkokeilun ja palkkatukityön työtehtäviin kuuluvat esimerkiksi kiinteistönhoitotyöt, keittiötyöt, puhtaanapitotyöt, ATK-ohjaus, avustavan ohjaajan työt sekä toimistotyöt. Hankkeen erityispiirteenä on liikunta, jota käydään harrastamassa yhdessä joka viikko. Terveysshyötyjen lisäksi liikunnan kautta harjoitellaan ja vahvistetaan yhteistoiminnallisuutta. Tarkoituksena on, että yhdessä tekemällä tuetaan yhteisesti osallistujien arjenhallintaa sekä mahdollista työhön palaamista. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Helmikuussa 2019 Action!-hankkeeseen osallistuvista asiakkaista asunnottomia oli 49 %, luottotiedottomia 67 %, päihdetaustaisia 66 %, lainrikkojataustaisia 56 %, terveysongelmia 66 %, ilman ammatillista koulutusta 65 %, pitkäaikaistyöttömiä 54 % sekä osatyökykyisiä 10 %. Tämä kertoo asiakkaiden erityisyydestä ja heidän tarvitsemansa avun moninaisuudesta ja haastavuudesta palvelujärjestelmää ajatellen. (KRIS-Oulu ry 2018.)

Hankkeen toteutusaika on 1.1.2018–31.8.2020. Rahoittajana toimii Pohjois-Pohjanmaan TE-toimisto. Hankkeessa työskentelee kaksi nimettyä hanketyöntekijää. (KRIS-Oulu ry 2018.)

2.5 Päihteettömyyden merkitys

KRIS-Suomi ry ja täten myös Action!-hanke edellyttää osallistujiltaan päihteettömyyttä. Yhdistyksen toimintaan osallistuminen antaa motivaatiota ja vertaistukea päihteettömän pysymisessä, vaikka käytännön tasolla toiminta ei sisällä erityisiä raittiutta tai päihteitä suoraan käsitteleviä aktiviteetteja.

Päihteettömyyden edellytyksen merkitystä ei voi vähätellä. Rikosten ja päihteidenkäytön liittäminen yhteen ei ole yhdistykseltä satunnainen valinta – rikosten ja päihteiden kytkös on useiden tutkimusten mukaan kiistaton. Tämä yhteys näyttäytyy ja vaikuttaa monella eri tavalla. Suuri osa Suomessa tehtävistä rikoksista, joista seurauksena on vankilatuomio, tehdään päihteiden vaikutuksen alaisena. Päihteiden rooli näkyy selkeästi varsinkin omaisuus- ja väkivaltarikoksissa sekä rattijuopumustuomioissa. (Mäki 2002, 239–240.) Vuonna 2011 poliisin selvittämien pahoinpitelyjen tekijöistä 58 prosenttia oli humaltunut, ryöstöistä 35 prosenttia tehtiin päihteiden vaikutuksen alaisena. Henkirikoksista jopa 80 prosenttia tehdään alkoholin vaikutuksen alaisena. Omaisuusrikoksen taustalla on usein taustalla halu jatkaa päihteiden käyttämistä, joten siksi niitä tehdään paljon juopuneena tai huumeiden vaikutuksen alaisena. (Kivivuori 2013, 214.)

Matti Joukamaan työryhmänsä kanssa rikosseuraamuslaitokselle tekemässä selvityksen (2010) mukaan päihderiippuvuus on vankien keskuudessa kymmenen kertaa yleisempää, kun vertaa muuhun väestöön. Jopa 90 prosentilla heistä on joko alkoholi- tai huumeongelma. Alkoholi on yksi käytetyimmistä päihteistä vankien keskuudessa, mutta huumeet, lääkkeet sekä niiden sekakäyttö on yleistynyt samalla voimakkaasti. Tutkimusten mukaan päihdeongelman hoitaminen ja hallintaan saaminen ehkäisee muun muassa rikollisuutta, sairauksia, työkyvyttömyyttä sekä onnettomuuksia ja on niin yksilön kuin koko kansanterveyden sekä taloudellisenkin hyvinvoinnin kannalta tärkeää (Mäki 2002, 239–241.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon selvityksessä (2006) lainrikkojataustaisten tuen tarpeista käy ilmi, että lainrikkojataustaisten päihdeongelmiin vaikuttaminen onkin kaikista merkittäväintä, kun halutaan ehkäistä uusintarikollisuutta ja tukea ihmisen selviytymistä ja tietä kohti uutta identiteettiä ilman rikoksia (Hautala & Kaarakka 2018, 331).

3 OSATTOMUUDESTA OSALLISUUTEEN

3.1 Osallisuus ja yhteiskuntaan integroituminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on määritellyt kolme eri osa-aluetta, joilla osallisuutta voidaan määritellä. Siihen kuuluvat toiminnallinen osallisuus, riittävä toimeentulo ja hyvinvointi sekä johonkin yhteisöön kuuluminen. Yksilötasolla osallisuuden kokemus syntyy, kun ihminen kokee kuuluvansa johonkin hänelle merkitykselliseen yhteisöön tai ryhmään. Yhteisöissä taas osallisuuden tunnetta luo tasavertainen kohtelu, toisten arvotus, luottamuksellisuus sekä mahdollisuus tuoda oma ääni kuuluviin. Yhteiskunnassa osallisuus määritellään niin, että jokaisella on oikeus sekä mahdollisuus esimerkiksi koulutukseen, työhön, terveyteen, asuntoon, toimeentuloon sekä sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuuden nähdään vähentävän esimerkiksi eriarvoisuutta sekä se toimii suojaavana tekijänä syrjäytymistä vastaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018, viitattu 6.2.2019.)

Yhteiskuntaan integroituminen on jaoteltu neljään eri osa-alueeseen, joilla määritellään, kuinka kokonaisvaltaista ihmisen kiinnittyminen yhteiskuntaan on. Mikäli integroituminen on puutteellista useammalta osa-alueelta, voidaan nähdä, että sitä suurempi riski yksilöllä on vakavampaan syrjäytymiseen. Voidaan kuitenkin todeta, että yksilölle oman elämän hallinta ja siihen vaikuttaminen ovat yleensä yhteiskunnallista vaikuttamista merkityksellisempää. (Raunio 2006, 74–76.)

Nämä neljä eri integroitumisen osa-aluetta on jaoteltu seuraavasti: 1. Taloudellinen integraatio, johon sisältyvät työmarkkinat. Työmarkkinoille osallistuminen sekä työnteko voidaan siis nähdä yksilön selviytymisen sekä hyvinvoinnin näkökulmasta laajempaa yhteiskuntaan integroitumisena, eikä pelkästään taloudellisena integraationa. 2. Sosiaalinen integraatio, jossa yksilö käyttää hyvinvointivaltion tarjoamia palveluja. 3. Kansalaisintegraatio, jossa yksilö toimii tasavertaisena kansalaisena demokraattisessa järjestelmässä. 4. Interpersoonallinen integraatio, johon liittyvät perhe, ystävät ja muu sosiaalinen verkosto, joilta saada tukea ja kumppanuutta (Raunio 2006, 74–76.)

Lainrikkojataustaisen yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttavat niin sisäiset kuin ulkoisetkin tekijät. Jotta vankilasta vapautuneen olisi mahdollista aloittaa yhteiskuntaan integroituminen, tulisi

hänellä olla tarvittavat edellytykset muuttaa elämänsä suuntaa. Ensiksi tarvitaan monia ihan konkreettisia tuen muotoja, kuten asunto tai mahdollisesti päihdekuntoutuspaikka. Niiden lisäksi ihmisellä täytyy olla oma motivaatio ja halu muuttaa elämäänsä. Vertaistuella ja positiivisella vuorovaikutuksella muiden kanssa voi olla suuri merkitys oman sisäisen motivaation löytämiseen ja vahvistamiseen sekä uuden oppimiseen, joka vuorostaan edesauttaa muutoksen syntymistä. (Granfelt 2003, 12.)

Vankilasta vapautuessa olisi erittäin tärkeää, että vapautuneella olisi edes jonkinlaisia tukimuotoja siviilissä jo valmiiksi, jotta rikokseton ja päihteetön elämä olisi helpompi pitää hallinnassa. (Richter 2002, 98.) Ihmisellä voi olla vankilasta vapautuessaan rikollisen alakulttuurin tuottama identiteetti, jollaisella ei niin sanotussa normaalielämässä menesty. Jotta vankilan ulkopuolella pärjääminen ilman rikoksia onnistuisi ja olisi mahdollisimman kokonaisvaltaista, tulisi ihmisen alkaa rakentaa uudenlaista identiteettiä takaisin osallisuutta kokeakseen ja yhteiskuntaan integroituaan. Uudenlaisen identiteetin muodostamisen käynnistyminen taas vaatii perustakseen tiettyjä peruseikkoja, kuten jo mainitun asunnon, työpaikan, opiskelumahdollisuuden tai muun toimeentulon. (Niemelä 2002, 81.) Jos ihmisellä on vaikeuksia omien virallisten asioiden hoitamisessa palvelujärjestelmässä, voi tällä olla negatiivinen vaikutus myös hänen osallisuuteensa (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, viitattu 12.4.2019).

Aina pelkkä asuinsija tai työkään eivät riitä, vaan tarvitaan kokemuksia niin kutsutusta sisäisestä kodista, psyykkisestä autonomisuudesta ja eheydestä. Niiden voidaan katsoa luovan turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta ihmiselle. Vasta silloin esimerkiksi elämänarvot voivat alkaa rakentua uudella tavalla. Leimautumisen vuoksi nämä perusasiat ovat lainrikkojатаustaiselle kuitenkin usein vaikeita saavuttaa. Taloudellisiin ja yhteiskunnan rakenteisiin liittyvät tukimuodot eivät siksi yksin riitä, vaan tulisi huomioida myös niiden edellytyksien luominen, joita vaaditaan yksilön identiteettityössä. (Niemelä 2002, 81.)

Osallisuus ja edes johonkin yhteisöön kuuluminen ehkäisee sekä se voi myös korjata sosiaalisia ongelmia, jotka muuten usein syrjäyttävät ihmisen yhteiskunnasta. Yhteisölle ominaista on se, että se muodostuu ihmisistä, joilla on jotain yhteistä. Yhteisö voi muodostua esimerkiksi perheestä, asuinalueesta, harrastuksesta tai institutionaalisesta yhteisöstä, kuten KRIS-Oulusta. (Hyväri & Nylund 2010, 29–32.)

3.2 Syrjäytyminen

Käsitettä syrjäytyminen on vaikea määritellä mitenkään yksiselitteisesti, se on hyvin moniulotteinen kattokäsite. Syrjäytyminen voidaan nähdä ihmiselle kasautuneina hyvinvoinnin ongelmina sekä heikkona integroitumisena yhteiskuntaan ja niin sanottuna sivuun joutumisena. Se on hyvin yksilökohtainen kokonaisvaltainen prosessi, joka nähdään lähes poikkeuksetta negatiivisena ilmiönä. (Järvelä 2002, 274–275.) Yksittäisen ihmisen kohdalla syrjäytyminen liittyy usein esimerkiksi juuri sosiaalisiin ja kasautuneisiin ongelmiin. Ryhmien kohdalla se voi liittyä esimerkiksi uskuntoon, etniseen taustaan tai sukupuoleen. (Juvonen 2010, 72–72.)

Syrjäytyminen voidaan jakaa kahteen eri alaluokkaan, subjektiiviseen ja objektiiviseen syrjäytymiseen. Kun ihminen itse tietoisesti haluaa irti yhteiskunnan rattaista ja arvoista, on se subjektiivista syrjäytymistä eli siihen itse hakeutumista ja haluamista. Objektiivinen syrjäytyminen taas nähdään yhteisön ulkopuolelle joutumisena tai ajautumisena. Tämä usein johtuu toimintakyvyn tai resurssien heikkouksista tai puutteista. Objektiivinen syrjäytyminen on paljon yleisempää kuin subjektiivinen syrjäytyminen. (Järvelä 2002, 274–275.)

Syrjäytymistä ei yleensä aiheuta mikään yksittäinen asia tai ongelma, vaan siihen ajavat useimmiten kasaantuneet, moniulotteiset sekä pitkittyneet ongelmat. Sosiaalityössä asiakkailta, jotka ovat syrjäytymisvaarassa, tuen tarve on usein pitkittynyt sekä tukimuotoja tarvitaan useita. Niin sanottu täydellinen syrjäytyminen näkyy asiakkaiden kohdalla niin, että he ovat täysin riippuvaisia yhteiskunnan antamasta tuesta. (Raunio 2006, 31–33.) Vaikeasta syrjäytymiskierteestä irtautumisen esteenä voivat olla niin palvelujärjestelmän heikot tukimahdollisuudet kuin asiakkaan varauksellinen ja epäluottamuksellinen suhtautuminen viranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön. Näiden lisäksi asiakkaalla voi olla vaikeuksia sitoutua pitkäjänteiseen ja kuntouttavaan työhön. (Raunio 2006, 151.)

Lainrikkojатаustaisilla on tutkimusten mukaan paitsi kasaantuneita ongelmia, usein myös muuta väestöä heikompi taloudellinen asema. Vankien työ- ja toimintakykyä selvittäneiden arviointitutkimusten, rikosseuraamuslaitoksen asiakaskunnan sekä käytännössä saadun tiedon ja kokemuksen valossa on todettu lainrikkojien sosiaalisen tilanteen huonontuvan sitä mukaa, kuinka useita kertoja ihminen on saanut vankilatuomion tai mitä nuorempi hän on. (Järvelä 2002, 271.) Pääasiassa lainrikkojатаustaisten toimeentulo koostuu yleensä joko työmarkkinatuesta tai viimesijaisesta tuesta eli toimeentulotuesta. Tutkimukset kertovat myös, että vapautuneista

vangeista lähes 40 prosentilla on jonkinasteisia velkaongelmia. Niihin lukeutuvat niin lailliset korvausvaatimukset sekä velat, mutta näiden lisäksi voi olla myös niin sanottuja alamaailmassa hankittuja ”huumevelkoja”. (Järvelä 2002, 272–273.)

Asunnottomuus nähdään yhtenä suurimpana syrjäytymisen muotona. Asunnon pitäisi olla jokaisen ihmisen perusoikeus, mutta tämä ei aina toteudu. Samoin jokaisella ihmisellä on oikeus perusturvallisuuteen, mutta ilman asuntoa se voi olla mahdotonta. Asunnottomuus syrjäyttää yhteiskunnasta, se voi viedä terveyden sekä pahimmillaan myös ihmisen oman toivon paremmasta tulevast. (Fredriksson 2018, 7.) Heikon taloudellisen aseman sekä esimerkiksi velkojen takia menetettyjen luottotietojen vuoksi asunnon saaminen voi lainrikkojataustaisille olla erittäin vaikeaa. Vankilasta vapautuneista noin kolmasosalla ei vuositasolla ole vakituista asuntoa. Vapautuneita vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita pidetään myös pitkäaikaisasunnottomuudesta kärsivistä hankalimmin autettavana ja moniongelmaisimpana ryhmänä. (Hautala & Kaarakka 2018, 319–320.)

3.3 Stigma eli leimautuminen

Ihmiset ovat luokitelleet ja leimanneet muita ihmisiä lukuisista erilaisista syistä kautta historian. Esimerkiksi alkoholismi tai mielenterveyshäiriöt ovat sairauksia, joiden vuoksi ihminen saa helposti leiman eli stigan. Leimaaminen on hyvin kuormittavaa niin leimatuksi tulleelle kuin hänen lähipiirilleenkin. Se aiheuttaa häpeää, kärsimystä sekä vähentää itsensä arvostusta. Jotta rikollisesta elämästä irtautuminen ja yhteiskuntaan integroituminen olisi mahdollista, on tärkeää ymmärtää, kuinka suuri merkitys leimautumisella on tässä prosessissa. (Noppiari 2006, 193.)

Lainrikkojataustaisten leimaaminen perustuu usein yleistämiseen ja siihen väärään olettamukseen, että olisi olemassa jokin yhteinen tekijä, joka selittäisi tai antaisi syyn lainrikkojen rikollisille teoille. Joitakin yhdistäviä tekijöitä voi toki löytyäkin. Tutkimusten mukaan rikollisuudella on usein yhteys syrjäytymiseen, vähäosaisuuteen ja päihde- tai mielenterveysongelmiin, mutta se ei pidä paikkaansa jokaisen lainrikkojan kohdalla. Kaikki lainrikkoajat eivät myöskään ole kokeneet lapsuudessaan perheväkivaltaa, vaikka keskimääräistä useampi heistä onkin, jos vertaa muuhun väestöön. (Wuolijoki, Vartiainen, Aarnio, von Gruenewaldt, Lintonen, Mattila, Viitanen & Joukamaa 2011, 3301–3306.) Myös erilaisten rikosten skaala on laaja. Kaikkia lainrikkojia yhdistääkin loppupeleissä vain se, että he ovat syyllistyneet rikoslaisissa kiellettyyn tekoon. Toisin sanoen ainoastaan rikoslaki määrittää, kuka on rikollinen. (Laine 2014, 33–34.)

Kun ihminen on ollut vankilassa, hän on kärsinyt rangaistuksensa ja sovittanut tekonsa, eli hän ei ole enää yhteiskunnalle siltä osin mitään velkaa. Todellisuudessa lainrikkojataustaisen stigma on kuitenkin sitkeä ja aiheuttaa negatiivista suhtautumista häntä kohtaan. Esimerkiksi työpaikan saaminen voi olla hankalaa, vaikka ihminen olisi täysin irrottautunut rikollisesta elämäntyylistä ja onnistunut muuttamaan elämänsä arvoja. (Karsikas 2005, 12–14.)

Moderniin leimaamisteoriaan kuuluu kaksi keskeistä mekanismia, jotka liittyvät kiinteästi toisiinsa. Toinen on lainrikkojan osakseen saama sosiaalinen torjunta, toinen on tämän hänen kokemansa torjunnan myötä muuttuva identiteetti. (Kivivuori ym. 2018, 182.) Sosiaalinen torjunta heikentää lainrikkojataustaisen mahdollisuuksia toimia laillisissa instituutioissa. Jos hänestä tuntuu toivottomalta saada esimerkiksi työpaikkaa tai asuntoa, saattaa rikollisiin tekoihin palaaminen houkutella ja kynnyks siihen madaltua. Rikosuralta irrottautumista vaikeuttaa tuntuvasti myös se, jos muut ihmiset paheksuvat, torjuvat tai pelkäävät lainrikkojataustaista, eivätkä halua olla tämän kanssa missään tekemisissä. Tämä sosiaalinen eristäminen voi koskea myös ystävyys-, perhe- ja parisuhteita. (Kivivuori ym. 2018, 183.)

Leimaamisvaikutuksen toteutumisen toinen mekanismi leimaamisteorian mukaan on ihmisen identiteettiämuutos. Identiteettiämuutoksessa ihmisen minäkuva alkaa muotoutua negatiivisten sosiaalisten reaktioiden myötä. Kun ihminen lopulta alkaa itsekkin ajatella olevansa rikollinen ja leimaa itsensä poikkeavaksi, on hänellä todennäköisempi riski myös jatkaa rikollista toimintaa. Hän niin sanotusti toteuttaa ennustuksen ja alkaa myös käyttäytyä leiman edellyttävällä tavalla. (Kivivuori ym. 2018, 183.)

Positiivisen kriminologian mukaan lainrikkojataustaisten kanssa työskennellessä ei riitä, että yritetään vähentää lainrikkojiin liittyvää stigmaa perinteisen mallin mukaan negatiivisiin seikkoihin keskittymällä. Olisi tärkeää antaa lainrikkojataustaiselle tilaisuus sisäisen kokemuksen muutokseen ja negatiivisen stigman pienentämiseen tarjoamalla tilalle jotakin positiivista. Lainrikkojataustaisia tulisi auttaa kehittämään luottamusta omiin kykyihinsä sekä uskoa tulevaisuuteensa mahdollisuuksiin. (Ronel & Segev 2015, 3–12.)

3.4 Työttömyys ja työmarkkinavalmiuksien parantaminen

Pitkäaikaistyöttömät ovat yhteiskunnassamme vaikeammassa asemassa kuin monet muut ryhmät. Heillä on yleensä useita kasautuneita ongelmia samaan aikaan. Työttömyys on pitkittynyt esimerkiksi iän, koulutuksen puutteen, mahdollisten päihde- sekä mielenterveysongelmien, rikollisuuden tai muiden elämässä tapahtuneiden vastoinkäymisten, kriisien tai menetyksien vuoksi. (Raunio 2006, 84–85.)

Vaikeimmassa asemassa olevien pitkäaikaistyöttömien työllistyminen vaatii yleensä pitkän ja raskaan työnhakuprosessin, eikä työllistyminen välttämättä silti ole kaikkien kohdalla mahdollista. (Raunio 2006, 84–85.) Työttömyyden pitkittyminen, jopa vain yli vuoden kestänyt työttömyys, lisää suuresti riskiä työnhakijan sulkemisesta pois normaaleilta avoimilta työmarkkinoilta. Silloin työllistyminen on erittäin hankalaa ja lopulta myös kynnykseltä palata normaaleille työmarkkinoille kasvaa monelle liian suureksi. Jotta syrjäytyminen työmarkkinoilta voitaisiin estää, tulisi työttömyys katkaista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja tarjota vaikeasti työllistyville aktiivisia palveluja jo ennen kuin työttömyys on kestänyt useita vuosia. (Raunio 2006, 58–59.)

Lainrikkojataustaisten ihmisten kohdalla sekä koulutus- että työttömyysluvut liittyvät osaltaan rikollisuuden kehitykseen, siitä irrottautumisen haastavuuteen sekä syrjäytymiskiirteen etenemiseen (Järvelä 2002, 272.) Työhistoria tai sen kokonaan puuttuminen korreloi myös uusintarikollisuuden ja siihen syyllistymisen nopeuden kanssa. Yli 90 % pikausijoista eli vapautumisensa jälkeen kahden kuukauden sisällä uuden rikoksen tehneistä on työvoimahallinnon määräyksen mukaan työvoiman ulkopuolella. (Kuure & Haapasalo 2001, 67.) Työhistorian pituus näyttää tilastojen valossa myös liittyvän tiiviimmin uusintarikollisuuteen kuin koulutus tai ammatillinen tutkinto. Vankilasta vapautuneen ollessa työttömien työnhakijoiden kirjoissa hänellä on yhä edes jonkinlainen kytkös työvoimahallintoon ja viranomaisiin. Kytköksen katketessa myös muut ongelmat lisääntyvät. (Järvelä 2002, 272.)

Vuonna 2000 jopa 80 prosentilla vangeista ei vapautuessaan ollut ammatillista koulutusta. Noin kolmasosa vapautujista ei ollut joko koskaan ollut töissä tai heidän työkokemuksensa jäi alle kuuteen kuukauteen. Luvut olivat valtaväestöön nähden verrannolliset – käänteisesti. Jos noin kahdella kolmesta niin sanotun valtaväestön edustajista on peruskoulun jälkeen hankittuna ammattiin johtanut koulutus, vankilataustaisista kahdella kolmesta sitä ei ole. Työllistymisen suhteen luvut olivat edellä mainittujen kaltaiset. (Järvelä 2002, 271–272.)

Matti Joukamaa on työryhmänsä kanssa tehnyt vuonna 2010 tutkimuksen, jonka tarkoituksena on ollut selvittää rikosseuraamusasiakkaiden terveyteen, työkykyyn sekä hoidon tarpeeseen liittyviä asioita. Tutkimukseen osallistui 600 vankia sekä 100 yhdyskuntapalvelua suorittavaa henkilöä. Vain puolet tutkittavista olivat työkykyisiä, kun kolmanneksella työkyky oli selvästi alentunut ja viidennes oli täysin työkyvyttömiä. Kaikilla täysin työkyvyttömiksi arvioiduilla ei kuitenkaan ollut työkyvyttömyyseläkettä. (Joukamaa ja työryhmä 2010, viitattu 12.3.2019.)

Lainrikkojataustaisten työelämän valmiuksien vahvistaminen ja työllisyyden parantaminen tulisi nähdä tärkeänä osana myös syrjäytymisen vähentämistä sekä uusintarikollisuuden ehkäisemistä. Jotta lainrikkojataustaisen työllistämisen ja koulutuksen tukitoimet ja niiden järjestäminen onnistuisi, vaaditaan eri sektorien yhteistyötä sekä niiden asiantuntijoiden tiedon ja osaamisen jakamista. (Oikeusministeriö 2013, viitattu 4.3.2019.)

Kuntouttavilla sekä kannustavilla eli aktivoivilla toimenpiteillä pyritään katkaisemaan työmarkkinoiden ulkopuolelle joutumisen kierre sekä lisäämään yksilöiden itseohjautuvuutta. (Raunio 2006, 88–89.) Työelämän ulkopuolelle jääneitä tulisi tukea kokonaisvaltaisesti eikä keskittyä pelkästään työelämässä selviytymisen tukemiseen. Tärkeää on samalla myös esimerkiksi sosiaalisten verkostojen vahvistaminen sekä arjenhallinnan tukeminen (Raunio 2006, 94).

3.5 Arjenhallinta

Arjenhallintaa voidaan kuvailla psyykkistä, fyysistä sekä sosiaalista turvallisuutta luovaksi tilaksi, jossa on mahdollisuus vaikuttaa sekä omaan että lähiympäristön elämään. Tämä luo mahdollisuudet kehittää ihmisen omaa identiteettiä sekä itsetuntoa. Arjenhallintaan sisältyy myös vuorovaikutustaitojen sekä tietojen ja taitojen hankinnan sekä käsittelyn osaamista. Arjenhallinnan taitojen voidaan nähdä edistävän niin psyykkistä kuin fyysistäkin jaksamista. Esimerkiksi kodin ylläpitoon liittyvät taidot ja rutiinit tukevat vahvasti arjenhallintaa. (Kivelä & Lempinen 2009, 12-14.)

Yleisimmät haasteet lainrikkojataustaisilla henkilöillä kohdistuvat juuri sosiaalisiin suhteisiin sekä elämän- ja arjenhallintaan (Järvelä 2002, 273). Etenkin pitkäaikaisvangilla tuen tarve voi olla hyvin kokonaisvaltainen. Tukea tarvitaan esimerkiksi asumiseen liittyvissä asioissa, sosiaalisen verkoston luomisessa, työllistymisessä, raha-asioissa, päihteettömyydessä sekä ihan tavallisissa

arjen taidoissa sekä hallinnassa, kun vapaudessa olemisesta on kulunut pitkä aika. (Granfelt 2003, 12.)

Pitkäjänteinen tuki ja ohjaus arjenhallintaan liittyvissä asioissa on tärkeässä asemassa, sillä jo päivärytmin kuntoon saamisella on usein hyvin suuri merkitys. Se voi parantaa samalla yksilön terveydentilaa ja tämän myötä myös hänen työkykynsä voi kohentua. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 15, viitattu 12.12.2018) Myös sosiaalisen kanssakäymisen eli kasvokkain kohtaamisen, vuorovaikutuksen sekä yhteistoiminnan voidaan nähdä terveyden- sekä hyvinvoinnin edistäjinä, etenkin jos tätä tapahtuu päivittäin. (Hyväri & Nylund 2010, 29–32.) KRISin toimintakeskuksessa on mahdollisuus juuri tähän päivittäiseen yhteistoimintaan, kohtaamiseen sekä vuorovaikutukseen, jossa Action!-hankkeen asiakkaat pystyvät samalla jakamaan esimerkiksi vertaistukea toisten asiakkaiden kanssa.

3.6 Palveluohjaus

Palveluohjaus on sosiaali- ja terveysalalla tapahtuvaa asiakaslähtöistä ja intensiivistä asiakastyötä. Palveluohjauksen lähtökohtana on pyrkiä löytämään yhdessä asiakkaan kanssa hänen voimavarojaan, joiden avulla asiakkaan itsenäistä elämänhallintaa pystyttäisiin vahvistamaan. (Suomen palveluohjausyhdistys ry 2019, viitattu 11.4.2019.) Nykyinen palvelujärjestelmä on hyvin pirstaleinen, monimutkainen sekä usein joustamaton. Pärjääminen palvelu- ja säädösviidakossa vaatisi asiakkaalta sitkeyttä, reippautta sekä hyvää elämänhallintaa, mutta haastavassa elämäntilanteessa olevalla asiakkaalla ei näitä välttämättä ole. Tämän vuoksi palveluohjaus on tärkeä tukimuoto erityisesti silloin, kun asiakkaalla on monia erilaisia tuen tarpeita sekä palveluntarve on pitkittynyt, kuten päihde- ja lainrikkojataustausilla voi usein olla. (Suomen Palveluohjausyhdistys ry 2019, viitattu 12.4.2019.)

Jotta palveluohjaaja pystyisi mahdollisimman hyvin tarjoamaan asiakkaalle hänen tuen tarpeisiinsa vastaavia palveluita tai tukitoimia, on tärkeää, että ohjaaja tutustuu asiakkaan elämäntilanteeseen kokonaisvaltaisesti. Tämä voi edellyttää useita tapaamiskertoja, ja tämän myötä myös luottamuksellisen suhteen syntyminen mahdollistuu. Palveluohjauksessa on tärkeää selvittää asiakkaan omat toiveet ja tavoitteet, joita kohti yhdessä kuljetaan. Palveluohjaaja ei siis tee asioita asiakkaan puolesta, vaan kulkee asiakkaan rinnalla aktivoiden ja varmistaen palveluiden toteutumisesta. (Suomen palveluohjausyhdistys ry 2019, viitattu 11.4.2019.) Jotta palvelukokonaisuudesta tulisi asiakkaalle paras mahdollinen, täytyy palveluohjaajalla olla laaja

tuntemus paitsi julkisen, myös yksityisen ja kolmannen sektorin tarjoamista palveluista ja tukimahdollisuuksista. Hän toimii eräänlaisena asiakkaan palveluverkoston yhteensovittajana. (Liikanen & Kaisla 2007, viitattu 12.4.2019.)

Palveluohjauksessa on kehitetty kolme erilaista työmallia, jotka pohjautuvat asiakkaiden eroihin toimintakyvyissä ja voimavaroissa. Palveluohjauksen kolmesta työmallista *yleisessä eli perinteisessä palveluohjauksessa* asiakkaan voimavarat ovat niin hyvät, että asiakkuus koostuu pitkälti neuvonnasta ja ohjauksesta. Palveluohjaajan ja asiakkaan välille syntyvä suhde ei tällöin ole kovinkaan tärkeässä asemassa. (Hänninen 2007, viitattu 12.4.2019.) *Intensiivisessä palveluohjauksessa* asiakkaan voimavarat ja toimintakyky taas ovat jo niin heikot, että palveluohjaajan rooli on hyvinkin intensiivinen ja aktiivinen asiakkaan elämässä. *Voimavarakeskeinen palveluohjaus* sijoittuu kolmitasoisessa palveluohjausmallissa toisella tasolle, perinteisen ja intensiivisen mallin välimaastoon. Voimavaralähtöisen palveluohjauksen asiakkaalla on kyllä vielä voimavaroja ja toimintakykyä, mutta niiden katsotaan horjuneen sen verran, etteivät pelkät neuvot ja ohjaus ole tarpeeksi. Asiakas tarvitsee useita palvelumuotoja ja apua niiden koordinoimisessa. Tässä mallissa asiakkaan ongelmat ovat taka-alalla ja työntekijä voidaan nähdä asiakkaan oikeuksien puolustajana. Tärkeää on asiakkaan sosiaalisten taitojen kehittäminen, sillä yhtenä tavoitteena on yleensä asiakkaan integroituminen takaisin yhteiskuntaan. (Suominen & Tuominen 2007, 32-33.) Voimavarakeskeisessä palveluohjauksessa asiakkaalle räätälöidään hänen tarvitsema tukipaletti hyödyntäen laajasti koko hänen verkostoaan. Verkostolla tarkoitetaan viranomaisverkoston lisäksi asiakkaan läheisiä sekä muita ammattiauttajia. (Liikanen & Kaisla 2007, viitattu 12.4.2019)

Palveluohjauksen tulisi olla yksilökeskeistä elämänsuunnittelua, jonka tavoitteena on henkilön osallisuuden vahvistaminen sekä voimaantuminen. Jotta tämä toteutuisi, täytyy tavoitteiden lähteä asiakkaasta itsestään, ei tarjolla olevista palveluista. Tavoitteena on, että asiakas löytää keinoja, jotka mahdollistavat osallisuuden hänelle tärkeisiin asioihin. Siksi keskiössä on asiakkaan oma käsitys itsestään. Voimaantumisen myötä hän vähitellen sisäistää, että hänellä itsellään on valta omasta elämästään, ei palveluohjausta tekevällä työntekijällä tai järjestelmällä. Työntekijä auttaa asiakasta huomaamaan omat vahvuutensa heikkouksien sijasta. (Hänninen 2007, viitattu 12.4.2019.)

Työntekijän on tärkeä pystyä ajattelemaan laajemmin asiakkaan elämäntilannetta, jotta ymmärrys siitä ei olisi liian kapeakatseinen. Tärkeä on ymmärtää, miten esimerkiksi mielenterveysasiakkaalle

tai ihmiselle, jolla on voimakasta häpeää aiheuttava stigma, voi kaupassa käynti merkitä paljon enemmän kuin pelkkiä ruokaostoksia. Siitä selviämällä voi olla suuri vaikutus hänen toimintakykyynsä. Samoin monella asiakkaalla on haasteita esimerkiksi rahan käytössä tai hygieniaan liittyvissä asioissa. Niissä tukeminen on myös asiakkaan inhimillisen elämän edistämistä, sillä jos asiakas on epäsiisti, ei hän välttämättä tule kohdatuksi muualla eikä ehkä pysty itsekään ottamaan apua tai tukea vastaan. Tällä vahvistetaan samalla asiakkaan kuulluksi tulemistakin auttamisjärjestelmässä. (Suominen & Tuominen 2007, 5–6.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tutkimuksemme tarkoituksena oli kuvailla, millaisia vaikutuksia Action!-hankkeella on ollut sen asiakkaiden arjenhallintaan, osallisuuteen sekä työmarkkinavalmiuksien parantumiseen heidän omasta näkökulmastaan sekä kartoittaa heillä olevia mahdollisia hankkeeseen liittyviä kehitysideoita.

Tutkimuksemme tavoitteena on tuottaa Action!-hankkeesta KRIS-Oululle tietoa, jota he voivat hyödyntää hankkeen arvioimisessa, kehittämässä sekä hankkeelle mahdollista jatkoa hakiessa. Tarve tutkimukselle tuli KRIS-Oululta.

Tutkimuskysymys:

1. Miten Action!-hankkeen asiakkaat kokevat hankkeen toimintaan osallistumisen vaikuttaneen heidän arjenhallintaansa, osallisuuteensa sekä työmarkkinavalmiuksiensa parantumiseen?

Teemahaastattelurunko on suunniteltu yhdessä yhteistyökumppanimme kanssa pohtimalla, minkälaisesta tutkimustiedosta on heille eniten hyötyä ja millaisilla kysymyksillä he saavat asiakkailtaan kattavimpia vastauksia toimintansa arvioimiseksi sekä kehittämiseksi.

Opinnäytetyöprosessi tuki ja ohjasi omaa ammatillista kasvuamme, kehittymistämme sekä osaamistamme. Tutkimustyön eettiset periaatteet ohjasivat koko opinnäytetyön prosessiamme. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseista pyrimme erityisesti kehittämään kriittistä ja osallistavaa yhteiskuntaosaamista sekä tutkimuksellista kehittämis- ja innovaatio-osaamista. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit, viitattu 4.4.2019.) Kompetenssien lisäksi suunnitelmallisuus, yhteistyötaidot sekä ajanhallinta vahvistuivat opinnäytetyön edetessä, sillä opinnäytetyön kaikki eri vaiheet vaativat hyvin järjestelmällistä työskentelyä. Prosessi vaati sekä vahvasti jatkuvaa oman toimintamme kriittistä reflektointia opinnäytetyön jokaisessa vaiheessa.

4.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyömme tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä tutkitaan empiiristä eli kokemuksellista tietoa. Ominaista kvalitatiiviselle tutkimukselle on kuvailla ja tuoda esille todellista elämää. Tavoitteena on tutkimuskohteen tarkasteleminen niin kattavasti ja moniulotteisesti kuin todellisuuden moninaisuuden asettamien haasteiden rajoissa on mahdollista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007,157.) Kvalitatiivisen tutkimuksen keinoilla etsitään selityksiä useimmiten sellaisille asioille tai toiminnalle, joista ei ole tai ei ole riittävästi aiempia tutkimuksia. Tutkijan pääasiallinen tehtävä on selvittää, tulkita ja ymmärtää, mistä tutkittavassa asiassa on kyse, eli muodostaa mahdollisimman kokonaisvaltainen käsitys tutkimuskohteestaan. Usein syynä siihen, miksi jokin tietty asia on valikoitunut tieteellisen tarkastelun kohteeksi, on paitsi pyrkimys lisätä tietoisuutta tutkittavasta asiasta, myös toive tuottaa tutkimuksen avulla positiivista kehitystä. Tätä tehdään esimerkiksi kehittämistutkimuksen avulla. (Kananen 2014, 16–20.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen keinoin voidaan tarkastella erilaisia asioita syväluotaavasti ja tarkasti ja saavuttaa niistä laaja-alainen käsitys. Se on paras vaihtoehto, kun halutaan muodostaa mahdollisimman elävä ja osuva kuva tutkittavasta ilmiöstä. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillistä on aineistoa hankkiessa käyttää jotakin laadullista metodia, esimerkiksi osallistavaa havainnointia tai teemahaastattelua, joiden avulla tutkimukseen osallistuvien omat näkemykset ja kokemukset tallentuvat ja välittyvät mahdollisimman aitoina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2014, 164).

Tutkimuksessamme käytetään kvalitatiivista tutkimusotetta, sillä tämän menetelmän kautta pystyimme parhaiten tutkimaan asiakkaiden subjektiivisia kokemuksia hankkeen vaikuttavuudesta heidän elämäänsä. Tutkimuksemme metodiksi valitsimme teemahaastattelun, jossa asiakkaiden oma ääni ja näkökulmat ovat keskiössä.

4.3 Tutkimusmenetelmä, aineistonkeruu ja tutkimukseen osallistujat

Haastattelumenetelmänä tutkimuksessamme käytimme puolistrukturoitua teemahaastattelua. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa teemarunko ja pääkohdat ovat kaikille haastateltaville samat, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys voivat muuttua haastattelun myötä. Teemahaastattelussa haastateltavat saavat vastata kysymyksiin vapaasti omin sanoin, jotta aineistosta saadaan mahdollisimman aito ja välitön kuva. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47.)

Haastattelussa tutkija ja tutkittava ovat suorassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Silloin myös sanattomalla viestinnällä on oma roolinsa, joka voi auttaa muodostamaan paremman kokonais kuvan asiakkaan vastauksista sekä vastausten taustalla olevista motiiveista. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa on myös mahdollista syventää tai selventää vastauksia lisäkysymyksiä esittämällä. Näin mahdolliset epäselvyydet jäävät mahdollisimman vähäisiksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34–35.)

Kaiken edellä mainitun huomasimme pitävän paikkansa sekä haastatteluja tehdessämme, että aineistoa myöhemmin analysoidessamme. Ilman puolistrukturoidun teemahaastattelun antamaa mahdollisuutta esittää tarkentavia lisä- tai jatkokysymyksiä olisi moni vastaus jäänyt suppeaksi. Sanaton viestintä auttoi meitä esimerkiksi päättämään, milloin jokin kysymyksemme ei ehkä ollut tarpeeksi selkeä ja vaati tarkennusta tai avaamista. Lisäksi puolistrukturoitu teemahaastattelu mahdollisti reagoinnin jatkokysymyksillä, kun haastateltavien vastauksista nousi jokin sellainen seikka tai teema, jota emme olleet ennakoineet etukäteen. Erittäin tärkeänä pidimme myös sitä, että tutkittavien oma ääni saataisiin kuulumaan mahdollisimman aitona. Sitä edellytti myös tutkimuksemme ydinidea, joka oli selvittää Action!-hankkeen vaikuttavuus asiakkaiden elämään nimenomaan heidän omasta näkökulmastaan.

Haastattelun teemat valitsimme opinnäytetyömme teoreettisen viitekehyksen pohjalta, joista kokosimme teemahaastattelurungon. Teemoja olivat osallisuus ja arjenhallinta, palveluohjauksen merkitys, työmarkkinavalmiuksien parantuminen sekä hanketta koskevien mahdollisten kehittämisideoiden kartoittaminen. Toteutimme haastattelut tarkoituksenmukaisesti yksilöhaastatteluina, emmekä esimerkiksi lomakekyselynä tai ryhmähaastatteluna, koska koimme sen olevan paras menetelmä tutkimuksemme kannalta. Omasta elämästä puhuminen voidaan kokea vaikeaksi, ja päihde- ja lainrikkojataustaisella ihmisellä se voi tuntua vielä tavallistakin hankalammalta aiheen ja kokemusten arkaluontoisuuden vuoksi. Yksilöhaastattelu turvasi sen, että asiakkailla oli mahdollisimman luottamuksellinen tilanne puhua avoimesti.

Toteutimme tutkimuksen haastatteleamalla kuutta KRIS-Oulun Action!-hankkeen asiakasta. Haastateltavia piti alun perin olla seitsemän, mutta yksi henkilö ei päässyt paikalle. Kuusi henkilöä kuitenkin riitti yhteistyökumppanillemme sekä meille tutkimustamme varten. Haastattelut tapahtuivat kahtena eri päivänä. Kohdejoukoksi haastatteluun valikoitui Action!-hankkeen asiakkaita, joilla oli kokemusta hankkeesta mahdollisimman pitkältä ajalta sekä halua kertoa omista kokemuksistaan tutkimustamme varten. Asiakkaat olivat tarkoituksenmukaisesti eri-ikäisiä, ja

mukana oli sekä naisia (2) että miehiä (4). Tällä pyrimme saamaan mahdollisimman kattavan ja laajan kuvan hankkeen vaikuttavuudesta. Suurimmalla osalla haastatelluista oli päihde- tai lainrikkojataustaa tai molempia, ja kaikki haastatelluista olivat olleet työttöminä ennen hankkeeseen osallistumista.

Äänitimme jokaisen haastattelun asiakkaiden suostumuksella. Haastattelut olivat pituudeltaan vaihtelevia riippuen siitä, kuinka laajasti asiakkaat kysymyksiin vastasivat, keskimäärin ne kestivät 20–40 minuuttia. Haastatteluiden äänittäminen mahdollisti sen, että kumpikin meistä pystyi toimimaan haastattelijoina jokaisessa haastattelussa tasapuolisesti, kun aikaa ja keskittymistä ei mennyt vastausten kirjaamiseen ja muiden muistiinpanojen tekemiseen.

Haastattelujen ajankohdat sovittiin yhdessä KRISin työntekijöiden kanssa. Haastattelut toteutimme KRIS-Oulun tiloissa. Koimme sen olevan asiakkaiden kannalta helpoiten lähestyttävä paikka, ja valitsimme myös haastatteluajankohdat niin, että asiakkaat olivat siellä jo muutenkin valmiina. Tutut ja turvalliset puitteet edesauttoivat mahdollisimman luonnollisen ja välittömän haastattelutilanteen syntymistä. Toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä on myös ollut ammattiharjoittelussa KRISillä, joten tutkimukseen osallistujat olivat hänelle jo ennestään tuttuja, ja mikä tärkeintä, hän oli tuttu heille. Uskoimme tämän helpottavan omalta osaltaan luottamuksellisen ja luontevan haastattelutilanteen syntyä. Asiakkailla oli myös halutessaan mahdollisuus saada hanketyöntekijä tueksi haastatteluun, mikäli kynnys osallistua yksin olisi ollut liian suuri, mutta kukaan ei kokenut tarvitsevänsä työntekijää tuekseen.

Ennen haastattelua annoimme asiakkaille suostumuslomakkeet allekirjoitettavaksi tutkimukseen osallistumisesta. Kerroimme sekä lomakkeessa, että henkilökohtaisesti jokaiselle haastateltavalle, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Asiakkailla oli myös mahdollisuus saada meiltä lisätietoja tutkimuksesta ennen tutkimukseen suostumista. Erityisesti korostimme haastattelun ehdotonta luottamuksellisuutta. Painotimme sitä, että valmiissa opinnäytetyössämme henkilöt eivät tulisi olemaan tunnistettavissa, ja että haastateltujen henkilöllisyydet olisivat suojassa kaikissa opinnäytetyöprosessin vaiheissa. Haastatteluäänitteitä eivät kuulisi ketkään muut muu kuin opinnäytetyön tekijät, ja kaikki haastattelumateriaalit tuhottaisiin opinnäytetyön valmistuttua. Lisäksi kerroimme, että valmiissa opinnäytetyössämme siteeraisimme suoria, mutta anonyymeja haastatteluotteita, jotta tutkimuksesta välittyisi mahdollisimman aito kuva asiakkaiden kokemusmaailmasta.

4.4 Aineiston analyysi

Äänitettyjen haastattelujen jälkeen muutimme aineiston tekstimuotoon eli litteroimme aineiston, jotta tuloksia oli mahdollista käsitellä tarkemmin. Litteroinnin tasoja on erilaisia. Tarkimmassa litteroinnin tasossa tutkija kirjoittaa ylös puheen lisäksi eleet ja äänenpainot, jolla pyritään mahdollisimman autenttiseen kuvaukseen haastattelutilanteesta. (Kananen 2014, 102.) Me litteroimme aineiston niin, että kirjoitimme tarkasti ylös, mitä haastatellut sanoivat, kunkin käyttämän murteen mukaisesti. Emme kirjanneet ylös esimerkiksi äännähdyksiä, äänenpainoja tai eleitä.

Litteroinnin jälkeen analysoimme haastattelujen tuloksia teemoittelemalla. Analysoinnin ideana on saada runsaasta aineistosta tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimmät teemat. Analysoinnin avulla tutkija tiivistää ja tulkitsee aineistoa teorian, empirian ja oman ajattelunsa kautta, joka taas edellyttää litteroidun aineiston ennakkoluulotonta tarkastelua. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, viitattu 4.4.2019.) Tulosten analysointi vaati aineistoon perehtymistä hyvin tarkkaan. Luimme litteroidut haastattelut tarkoin läpi useita kertoja teemoja kartoittaessamme. Itse teemat nousivat haastatteluista nopeasti varsin selkeinä esille, ja olimme heti ajatuksiltamme yhteneväisiä sen suhteen, mitkä teemat olivat vastausten perusteella selkeästi keskiössä. Yleisesti ottaen ne mukailivat teemahaastattelurunkoamme, joten uusia teemoja ei noussut esille.

4.5 Eettisyys ja luotettavuus

Koko opinnäytetyöprosessiamme ohjasivat sosiaalialan ammattieettiset periaatteet sekä tutkimusetiikan peruslähtökohdat, joita olimme sitoutuneet noudattamaan jo ihan alusta asti. Ammattieettisiin periaatteisiin sisältyvät esimerkiksi itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, osallisuuden tukeminen sekä luottamuksellisuus (Talentia 2019, viitattu 12.4.2019).

Itsemääräämisoikeus toteutui tutkimuksessamme niin, että haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista. Hankkeen asiakas sai itse päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen ja mitä hän haluaa haastattelussa tuoda esille. Jokaiselle asiakkaalle kerrottiin myös selkeästi, että hän voi halutessaan keskeyttää missä haastattelun vaiheessa tahansa. Tutkimuksemme tuki myös haastateltavien osallisuutta, kun he pääsevät kertomaan itse omia kokemuksiaan ja näkemyksiään hankkeesta sekä sen vaikutuksesta heidän elämäänsä. Tutkijoina pyrimme puolestamme aina tunnistamaan mahdolliset omat ennakoasenteemme ja muistamaan objektiivisuuden tärkeyden,

eli tavoitteena on saada mahdollisimman luotettavia tutkimustuloksia tieteen sääntöjä noudattaen (Kananen 2014, 62).

Ehdoton luottamuksellisuus sisältyy sekä sosiaalialan ammattieettisiin periaatteisiin että tutkimusetiikan perusteisiin. Tutkimukseen osallistuvien henkilöillä on oltava mahdollisuus pysyä valmiissa tutkimuksessa anonyymeinä heidän näin halutessaan. Tutkijan tulisi tehdä kaikkensa varmistaakseen, että tutkittavien henkilöllisyys pysyy suojattuna koko tutkimusprosessin ajan. Myös lainsäädäntö velvoittaa tutkijoita ehdottomaan luottamuksellisuuteen tutkimuksissa, jotka sisältävät henkilötietoja (Tietosuojalaki 1050/2018 35 §). Luottamuksellisuuden takaamisen voidaan sanoa olevan niin tutkijan kuin sosiaalialan työntekijän kohdalla suorastaan moraalinen velvollisuus (Mäkinen 2006, 114–116).

Anonymiteetti myös suojaa sekä tutkittavaa että tutkijaa. Tutkijan on ehkä helpompi käsitellä ristiriitaisiakin asioita, kun hänen ei tarvitse pelätä aiheuttavansa haittaa tutkittaville, joiden anonymiteetti on huolellisesti suojattu. Anonymiteetti voi lisätä myös tutkimuksen luotettavuutta. Tutkittavien saattaa olla helpompi puhua suoraan ja rehellisesti, koska lupaus henkilötietojen salaamisesta koskee heidän itsensä lisäksi myös muita haastatteluissa mahdollisesti esille nousevia henkilöitä. Tämä piti varmasti täysin paikkansa haastattelemiemme ihmisten kohdalla, joilla on monenlaisia rankkojakin kokemuksia päihteiden ja lainrikkomusten maailmasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkittavalla olisi oikeus anonymiteetti suojanaan esittää perusteettomia tai epäasiallisia kommentteja toisista ihmisistä tai organisaatioista. (Mäkinen 2006, 114–116.)

Tutkimuksen luotettavuutta lisää riittävä dokumentaatio opinnäytetyön jokaisessa vaiheessa. Uskottavuutta lisää myös prosessin kaikissa eri vaiheissa tehtyjen ratkaisujen perustelut. Dokumentaatio ja erilaisten valintojen, kuten tiedonkeruu- ja analysointimenetelmien pohtiminen, on tärkeää aloittaa jo heti kirjoittamisen alkaessa, jotta löydetään mahdollisimman soveltuva menetelmä vastaamaan tutkittavaa ilmiötä. (Kananen 2014, 153.) Olemme dokumentoineet opinnäytetyön kaikissa eri vaiheissa, mitä olemme tehneet, ja myös perustelleet valintamme.

Tulosten tulkinnan ristiriidattomuus lisää myös tutkimuksen luotettavuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli tutkijoita on useampia ja heidän molempien johtopäätökset tuloksista ovat samat ja yhteneväiset, on lopputulos luotettavampi. (Kananen 2014, 153.) Me molemmat kävimme aineistoa läpi lukuisia kertoja, ja tulimme samoihin johtopäätöksiin tulosten kanssa.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä osiossa kuvaamme haastatteluaineistosta saamiamme tuloksia eri teemojen pohjalta. Tutkimuksemme tarkoituksena oli tuoda esiin asiakkaiden omia kokemuksia ja näkemyksiä hankkeen vaikuttavuudesta heidän arjenhallintaansa, osallisuuteensa sekä työmarkkinavalmiuksien parantumiseen. Nostamme tuloksissa esille myös suoria lainauksia haastatteluaineistosta, jotta tuloksista välittyy mahdollisimman aito ja välitön kuva haastatelluiden kokemusmaailmasta.

5.1 Osallisuus ja arjenhallinta

Arjenhallinnan käsitteen kautta tutkimme, miten Action!-hanke on vaikuttanut asiakkaiden arkeen, kuten päivärutmiin sekä kotitöiden ja käytännön asioiden hoitamiseen yleensä. Lisäksi etsimme tuloksista hankkeen vaikutusta asiakkaiden fyysiseen, psyykkiseen sekä henkiseen hyvinvointiin sekä osallisuuteen. Sekä arjenhallinnan että osallisuuden teemat nousivat tuloksista selkeästi esille.

Tutkimustulokset olivat hyvin yhteneväiset sen suhteen, että Action! -hankkeeseen ja KRISin toimintaan osallistuminen tuo haastateltujen elämiin rutiineja, rytmiä, säännöllisyyttä ja sisältöä. Tämä arjenhallinnan koettu kasvu näkyi tuloksissa omana teemanaan selkeimmin. Miltei jokainen haastatelluista mainitsi sen ensimmäisenä.

Kaikki haastatelluista kokivat hankkeen vaikuttaneen positiivisesti, eikä yksikään kokenut sen ainakaan huonontaneen elämänlaatuaan tai hyvinvointiaan. Elämään saadun rytmin ja sisällön merkityksen vahvuus sen sijaan vaihteli haastateltujen välillä. Useimmat heistä sanoivat, että he saavat toiminnasta eräänlaisen rungon, tukipilarin päiviinsä. Myös se koettiin erittäin arvokkaana, että saa lähteä paikkaan, jossa on sekä tekemistä että sosiaalisia kontakteja ja saa tunteen siitä, että on saanut jotain aikaiseksi päivän aikana. Osa haastatelluista kuvasi, että ennen hankkeeseen osallistumista heidän päivissään ei ollut minkäänlaista rytmiä eikä sisältöä, mikä usein aiheutti negatiivisia seurauksia.

”Mut eihän siinä siis minkään näköstä rytmiä oo ollu, sitä ollaan valvottu sinne yöhön ja sitte nukuttu puolille päiville. Ei oo oikee ollu mitään sisältöä päivissä sillo.”

”Sitä on paljon parempi mieli, ku tietää, että on saanu lähettyä kotoa ja jottai tehtyä.”

”Semmonen niinku rytmi säilyy, sehä se on tärkeää. Sitä jos jää kämpille makaamaan, niin eihän siitä tuu mitään.”

Tietyt positiiviset seikat nousivat jokaisessa vastauksessa, mutta osalla vastaajista näiden asioiden merkitys korostui huomattavasti enemmän kuin toisilla, jotka eivät kokeneet niitä itselleen kovinkaan merkittäviksi. Esimerkiksi osalle hankkeen tuoma päivärytmi oli syy nousta sängystä joka päivä, osalla sen suhteen ei juuri ollut ongelmia ennen hankettakaan. Nämäkin haastateltavat kuitenkin tunnistivat ja mainitsivat kyseiset seikat.

Omien asioiden hoitamiseen osa koki saaneensa lisää itsevarmuutta, muutamalla taas ei ollut asioiden hoitamisessa ollut aiemminkaan ongelmia. Kotitöiden hoitamisessa ei koettu olleen suurempia vaikeuksia aiemmin, mutta useampi koki silti oppineensa lähes joka päivä jotain uutta tai palautelleensa mieliin vanhoja opittuja asioita, jotka olivat vuosien varrella unohtuneet.

Hankkeeseen osallistuvien erilaiset taustat ja tuen tarpeet pystyi tutkimustuloksissa näkemään myös muutamista tai yksittäisistä vastauksista, joissa korostui jokin sellainen merkitykselliseksi koettu hankkeeseen liittyvä erityinen piirre, jota kaikki vastaajat eivät maininneet tai kokeneet itselleen tärkeäksi. Kaikki haastatelluista kokivat esimerkiksi hankkeen yksilökohtaisen asiakkaan huomioimisen hyvin merkittäväksi, mutta puolet heistä korosti tässä erityisesti omia psyykkisen hyvinvointinsa haasteita, jotka he kokivat otetuiksi hyvin huomioon hankkeen toiminnassa. Tämän ansiosta he tunsivat saaneensa lisää rohkeutta ja itsevarmuutta.

”On saanu semmosta varmuutta, madaltanu kynnystä, sillee ajattelee, että okei siihen ei ehkä kuolekkaa.”

”Joka päivä tulee jotain uutta, aina menee vähä eteenpäi ite, sitä on lähteny pienestä asiasta ja koko ajan menny askel askeleelta sillee eteenpäi ittesä kanssa.”

Osassa vastauksista korostui edelliseen liittyvä, mutta erikseen mainittu aidosti kuulluksi tuleminen. Tuloksista kävi ilmi, että asiakkaat arvostavat paljon sitä, että heidän tullessaan hankkeeseen mukaan heille räätälöidään oma suunnitelma pohjautuen heidän omiin toiveisiinsa ja kykyihinsä. Jokaiselta hankkeeseen osallistuvalla kysytään heti aluksi, mitä he osaavat ja haluavat tehdä, sen sijaan että määrättäisiin kaikki tekemään samoja asioita. Jokaisen hankkeeseen osallistuvan kyvyt, kiinnostuksen kohteet ja voimavarat huomioidaan, ja jokainen saa toimia niiden mukaan itselleen sopivassa tahdissa. Yksi haastatelluista sanoi, että kun alkuaikoina jännitti muutenkin tulla

toimintaan mukaan, olisi hän saattanut lopettaa hankkeeseen osallistumisen kokonaan, jos olisi kokenut minkäänlaista painostusta.

”Ensimmäisenä kysyttiin, että mitä sää ossaat, ja mitä sää haluaisit tehdä, eikä sillee että tossa on homma ja sää teet nyt tota.”

”Jos ois ollut jotain painostamista tai jotain niin sitä ois varmaan heittänyt hanskat tiskiin, ja ois entistä enemmän pelottanut tulla seuraavan päivänä. Sitä sai sillee omaan tahtiin mennä ja tehdä.”

Kaikkien kohdalla nousi vahvasti esille sosiaalisten suhteiden vahvistuminen hankkeen toiminnan myötä. Hankkeen toiminnassa mukana olo on mahdollistanut muun muassa tavallisten vuorovaikutustaitojen opettelua ja uusien sosiaalisten suhteiden luomista arjen toiminnan lomassa. Pari haastatelluista koki tällä asialla olleen heille erityisen tärkeä vaikutus elämänlaatuun, sillä sosiaalisista kohtaamisista oli syystä tai toisesta tullut heille aiemmin haastavia tai pelottavia. Aiemmat huonot kokemukset muiden ihmisten kanssa, niin yksityisten kuin virallisten kontaktien taholta, mainittiin syynä myös siihen, että aluksi oma epäluuloinen tai skeptinen suhtautuminen hanketta ja sen piirissä väistämättä kohdattavia muita ihmisiä kohtaan teki hankkeeseen osallistumisesta pelottavaa ja vaikeaa. Toiminnassa pärjääminen ja sen itse tiedostaminen on koettu voimaannuttavana. Tämä on vahvistanut myös hankkeen ulkopuolella toimimista ja haastateltujen mukaan rohkaissut sosiaaliin tilanteisiin tuntemattomien ihmisten kanssa. Kahdessa vastauksessa korostui omien rajojen tunnistaminen ja löytäminen, sekä oman arvonsa ja oikeuksiensa tunteminen haastavissa tilanteissa tai leimaamista kohdatessa.

”Kynnys oli korkia tulla tänne. Pelkäsin hirveästi. Aluksi oli tosi vaikeeta, ku oli aika pettyyny muutenki ja luottamus oli hirveen huono ihmisiin.”

”Ennen tänne tuloa tuntu, ettei kenenkään kanssa uskalla ees jutella, että ne saattaa niinku hyökätä. Mutta ku mää oon täällä käyny ja nähny, niin mää oon uskaltanut sanua esimerkiks, että mää en halua puhua tästä asiasta. Monesti ois ennen varmaan ollu että oi, apua, että mitä tuo seuraavaksi kyssyy ja miten loukkaa, niin täällä on oppinu sen, että on saanu itsevarmuutta ja rajoja.”

”On löytäny silleen niinku omia rajoja. Ossaa nykyää enempi pitää puolensa eikä anna niin helposti muille periksi. Ittensä kans pärjää nykyään paljon paremmin.”

Haastatellut ovat tulleet toimintaan mukaan erilaisista syistä, esimerkiksi osalle se on ollut päihdekierteen katkaisua, koevapauden toimintavelvoite tai ihan vaan mielekkään tekemisen löytäminen. Suurimmalla osalla oli kokemuksia siitä, että ei ole koskaan kokenut olevansa osa mitään yhteisöä tai on ajautunut ikään kuin yhteiskunnan ulkopuolelle. Hankkeeseen osallistumisen myötä miltei jokaiselle oli syntynyt kokemus siitä, että kuuluu nyt olevansa osa jotakin ryhmää tai

yhteisöä. Tämä on vahvistanut asiakkaiden osallisuuden tunnetta. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että toiminnan myötä elämään on tullut aiempien, päihteitä käyttävien kavereiden tilalle uusia sosiaalisia kontakteja, jotka ymmärtävät päihteettömyyden tuomia haasteita, tukevat prosessissa eivätkä houkuttele palaamaan päihteiden pariin. Kaikista vastauksista nouseekin esille se, että hankkeessa mukana olo on vaikuttanut positiivisesti yhteiskunnasta syrjäytymisen kierteen tai sen uhan katkaisemiseen.

”On tärkeätä, että pääsee sääntöihin. Mulla itellä ei oo tätä, mutta nään sen yhestä läheisestä, joka ei käy täällä. Se syrjäytyy koko ajan enemmän, vuorokausirytmä menee sekasin ja näin.”

”No olin kyl aika pahasti syrjäytynyt aiemmin. Enää ei niinku tunnu sellaselta.”

Puolella haastatelluista nousi esille, kuinka on joutunut kokemaan leimaantumisen tunnetta omassa elämässään. Leimaamisen syyksi koettiin päihde- ja/tai lainrikkojatausta. Leimaamista on koettu tulevan ulkopuolisilta ihmisiltä, läheisiltä sekä jopa viranomaisilta. Toinen puoli haastatelluista taas ei kokenut tulleen leimatuksi tai jos ovatkin, he eivät välitä siitä. Muutama haastatelluista kertoi kokeneensa leiman ja sen tuoman häpeän tunteen niin vahvasti, että se on haitannut arjen asioiden hoitamista. Myös itselleen leiman antaminen, häpeäminen tai jo etukäteen muilta ihmisiltä mahdollisesti tulevan leiman pelkääminen mainittiin. Läheisen tekojen vuoksi tapahtunut välillinen leimaaminen koettiin erittäin vahvana.

”Se alkuaikehan oli ittelläkkin, se oli aivan hirviä. Tuntu, että kaikki lukkee sen musta. Kaupassa käynnikki tuntu, että aha, tuo kattoo mua pitkään, se tietää jottain. Tulee semmonen häpeä.”

”Sen näkkee jo ihan ilmeistä ja käytöksestä, tai miten ne kattoo sua. Sitä tuntee itensä ihan joksikin alemman luokan kansalaiseksi.”

”Leima annetaan sille huumeitten käyttäjälle, mutta ihan samalla tavalla se tulee sille läheiselle. En mä uskaltanu kaikille sukulaisille ees kertoa.”

”Ja sit jos lukkee jotain juttuja näistä, niin sen ottaa näin, et se on taas itelle. Kaikki on itelle. Että jos vankeja haukutaan, niin se on heti että aha, voi kauhia, voi kauhia. Välillä se iskee hirveen rajusti, tuntuu että ei, ei tästä elämästä tuu enää mitään.”

Hankkeen toiminnassa leimaamista ei tulosten mukaan esiinny. Haastatellut kertovat kokeneensa itsensä tasavertaisiksi ja arvostetuiksi. Etenkin työntekijöiden kohdalta tulevaa aitoa, välitöntä sekä ennakkoluulotonta kohtaamista pidettiin tärkeänä. Eräs vastaajista sanoi kokevansa asiakkaana saamansa kunnioituksen ja samalla viivalla muiden kanssa olemisen tunteen erityisen voimaannuttavana, koska on vuosia joutunut tuntemaan itsensä alas poljetuksi toisen luokan

kansalaiseksi, josta ei niin sanotusti ”ole mihinkään”. Myös joistakin ihmisistä ehkä pieniltä tuntuville seikoilla, kuten kaikkien ihmisten tervehtimisellä KRISin tiloissa kohdatessa, on ollut hänelle omanarvontuntoa kohottava vaikutus.

Vertaistuen merkitys nousi vahvasti esille muutamassa vastauksessa. Haastatellut kokivat saavansa paljon voimaa jaksamiseen siitä, että ympärillä on ihmisiä, jotka aidosti käsittävät ja tuntevat, mistä puhutaan. Eräs vastaaja kuvaili sitä, kuinka mahdotonta ulkopuolisen ihmisen on tajuta sitä huolen, epätoivon ja häpeän tunteiden syöveriä, jossa päihderiippuvaisen tai lainrikkojan läheinen elää, vaikka tämä toinen ihminen olisi kuinka hyvántahtoinen ja haluaisi vilpittömästi ymmärtää. Tärkeänä koettiin myös se, että KRISin ja Action!-hankkeen toiminnassa näkee positiivisia, voimaannuttavia esimerkkejä muista samassa tilanteessa olleista, jotka ovat onnistuneet muuttamaan elämäänsä. Selviytymistarinat antavat toivoa ja rohkaisevat.

”Monilla, jotka on ollu vankilassa, niin niillä on itsevarmuus aivan nollassa. Ne just tarvii sitä vertaistukea, että täällä on muitakin, jotka pärjää.”

”Että eihän moni niinku ymmärrä, että mitä tämä on, tämä niinku ellää huumeita käyttävän kanssa. Että sehän on aivan järkyttävää. Kyllä siinä paljon vertaistukea tarvitaan.”

Lähes kaikki kokivat fyysisen kuntonsa parantuneen hankkeen toiminnan myötä. Suurin osa osallistui joka viikkoiseen yhteiseen liikunnalliseen aktiviteettiin. Tätä pidettiin erittäin mielekkäänä toimintana. Yhteiset liikuntahetket olivat sytyttäneet osalle kipinän harrastaa liikuntaa myös vapaa-ajalla, joko itsekseen tai ystävien ja läheisten kanssa. Osa oli löytänyt KRISin toiminnasta myös kavereita, joiden kanssa käy harrastamassa liikuntaa vapaa-ajalla. Sosiaalisen hyvinvoinnin kuvailtiin parantuneen samalla.

Suurin osa niistä haastatelluista, joilla oli päihde- tai lainrikkojataustaa tai molempia, koki hankkeessa mukana olemisen tukeneen päihdeettömyyttä ja rikoksettomuutta jollakin tasolla. Tulosten perusteella kumpaankin vaikuttivat eniten toiminnan myötä tulleet rytmi ja muu sisältö elämään. Merkittävänä pidettiin myös sitä, että toiminnan myötä elämään on tullut vanhojen kavereiden tilalle uusia sosiaalisia kontakteja, jotka ovat samankaltaisessa tilanteessa kuin itse on. Koettiin tärkeänä, että kun elämään on tullut eräänlainen tyhjiö negatiivisten, esimerkiksi päihdeidenkäyttöön tai lainrikkomuksiin liittyvien tekijöiden poistuttua, tilalle tulee uutta positiivista sisältöä ja seuraa, sekä osallisuuden tunnetta. Toisaalta yksi haastatelluista mainitsi välttävänsä joidenkin varhaisemmassa vaiheessa kuntoutumista olevien KRISin asiakkaiden seuraa, koska on

itse ollut jo vuosia niin sanotusti kuivilla, eikä siksi erityisemmin halua kuulla päihteisiin liittyviä keskusteluja.

”Kyllähän sitä varmaan nukkuis tuonne puolillepäivin ja kattelis netflixii. Ja sitte ois retkahusriskit suuremmat, kun tylsistyy.”

”Kun käy normaalisti täällä, saa muutaki ajateltavaa ku ne päihteet, mitkä oli ennen 24 h se oma elämä. Niin nyt on niinkö muutaki elämässä niinkö sen tilalla.”

”Ehkä se on tukenut sitä päätöstä, että en ainakaan halua palata siihen päihteidenkäyttöön tai tehdä rikoksia, vaikka ne päätökset oliki tehty jo aiemmin.”

”Kun jätti ne vanhat kuviot, niin ei tienny, että mihin sitä enää oikeen kuuluu. Nyt tuntuu, että oon osa tätä porukkaa.”

5.2 Palveluohjauksen merkitys

Kaikki haastatelluista Action!-hankkeen asiakkaista kertoivat saaneensa hankkeen työntekijöiltä riittävästi palveluohjausta omien tuen tarpeiden mukaan. Vastausten mukaan ohjausta saa aina, kun sitä tarvitsee. Tätä seikkaa myös arvostetaan paljon. Haastattelujen perusteella palveluohjauksen tarve vaihtelee yksilöjen välillä merkittävästi riippuen asiakkaan henkilökohtaisesta tilanteesta, elämänvaiheesta ja voimavaroista. Action!-hankkeen yksilökohtaiseen räätälöintiin perustuvaa toimintamallia pidettiin tärkeänä.

”Mää oon saanu apua kaikkeen, mihin oon tarvinnukki. Kertaakaan täällä ei oo sanottu ei, jos on ollu jotaki asioita, mitä pitää hoitaa.”

”Oon kyselly ja saanu työntekijöiltä neuvoja. Vaikka että minne kannattaa olla yhteydessä, kun on pitäny hoitaa joku asia.”

Vastauksista nousivat esiin erityisesti käytännön apuun ja neuvoihin liittyvät seikat, mutta myös henkisen tuen saaminen. Nämä tuen eri muodot ovat vastausten perusteella myös sidoksissa toisiinsa: käytännön asioiden hoitoon tarvitaan usein myös henkistä tukea, sillä moni vastaajista kokee ne vaikeina. Erilaiset viranomais- ja jopa hoitokohtaamiset voivat haastateltujen mukaan usein olla jopa lannistavia kokemuksia. Useampi heistä kertoi julkisessa palvelujärjestelmässä saaneensa osakseen huonoa, päihde- ja lainrikkojataustaisiin kohdistuvan stigman mukaista ennakkoluuloihin perustuvaa kohtelua. He sanovat tunteneensa olevansa leimattuja toisen luokan kansalaisiksi, joiden sanoja kyseenalaistetaan.

”Ei ne monikaan tiijä, minkä asian kanssa ne on tekemisissä. Ne sanoo vaan, että joo, nämä huumeittenkäyttäjähän käyttäytyy näin.”

”Sairaalassa sano hoitaja mulle, että kyl me kuule tunnetaan sunlaiset, osaat sit käyttäytyä sen mukaan. Siellä ei hirveesti niinkö oo sitä arvoa ollu.”

Merkityksellisenä pidettiin sitä, että jokaisella asiakkaalla on oma nimetty hanketyöntekijä. Asioiden hoitamisen aloittamiseen on tämän myötä myös pienempi kynnyks, kun asiakas pystyy luottamaan siihen, että Action!-hankkeen työntekijällä on hänen tilanteestaan kokonaisvaltainen käsitys. Siksi tukihenkilön tarvittaessa lähteminen asiakkaan kanssa KRISin ulkopuolisiin viranomais- ja hoitotapaamisiin tueksi auttaa vastaajien mukaan paljon. Jo pelkän tietoisuuden tästä mahdollisuudesta koettiin rohkaisevan. Tiedon siitä, että joku on asiakkaan mukana puolustamassa tämän omia oikeuksia.

”Täältä saa tukihenkilön mukkaan, että siinä on joku muuki sit sanomassa, että oikeesti on menny hyvin. Ku se oma sana ei riitä aina. Vaikka sä sanot niin, sitä niinkö epäillään, että onkohan tämä nyt näin.”

”Tuntuu kauhian hyvältä, että joku pittää sun puolia. Kun ei oo semmosta kovin usein kokenu.”

Kysyttäessä esimerkkejä Action!-hankkeen palveluohjauksen tarjoamasta tuesta käytännön asioiden hoitoon miltei jokainen vastaaja mainitsi kaipaavansa apua erilaisten virallisten lomakkeiden ja hakemusten täyttämässä. Ne koetaan vaikeiksi ymmärtää tai täyttää oikein sekä osittain myös stressiä aiheuttaviksi. Muutama vastaajista kertoi ennen hankkeeseen osallistumista lykänneensä niiden täyttämistä ja lähettämistä tai karttaneensa vaikkapa laskujen maksamista, vaikka järkitasolla he tietäisivätkin välttelyn lisäävän stressiä tai ahdistusta.

Pari vastaajista sanoo tarvitsevansa neuvoja lähinnä suurempien taloudellisten asioiden, kuten velkajärjestelyjen hoitamisessa, mutta muuten hoitavansa talous- ja muut asiansa yleensä itse. Hekin kuitenkin mainitsevat, että mikäli he kaipaisivat johonkin asiaan enemmän tukea, he luottavat siihen, että hankkeen työntekijät sitä myös antaisivat.

”Täällä kun on ottanu ite puheeksi, että pitäis tehdä joku hakemus, niin saman tien on sanottu, että mennäänpä yhdessä kattoon. Se homma ei jää sitten roikkumaan.”

”Tähän mennessä en oo semmosta tarvinnu, mutta jos joskus menis kysymään, nii aivan varmasti sitä kyllä sais.”

5.3 Työllistyminen ja työmarkkinavalmiuksien parantuminen

Suurin osa haastatelluista oli tällä hetkellä kuntouttavassa työtoiminnassa KRISin toimintakeskuksessa. Työttömyyden kesto ennen hankkeeseen tuloa vaihteli haastatelluiden välillä. Osa vastaajista oli tehnyt töitä aiemmin elämänsä aikana, useimmat erilaisia pätkätöitä, ja työttömyyden kesto heillä vaihteli 2–10 vuoden välillä. Osa taas oli ollut lähes koko elämänsä ajan työttömänä. Neljällä haastatelluista oli taustallaan jokin ammatillinen koulutus. Työttömyyden pitkittymiseen oli osalla vaikuttanut esimerkiksi päihdeongelmat sekä rikollisuus ja tätä myötä vankilassa rangaistuksen suorittaminen. Osa haastatelluista koki, että pitkittyneen työttömyyden sekä vanhentuneen tai puuttuvan koulutuksen vuoksi avoimille työmarkkinoille yrittämisestä oli tullut iso kynnyks.

Hankkeen toiminnassa mukana olemisen myötä koettu omien voimavarojen löytäminen, itseluottamuksen parantuminen ja arjessa paremmin jaksaminen koettiin työmarkkinavalmiuksia edistävinä tekijöinä. Onnistumisen kokemukset nousivat myös erityisesti tässä kohtaa esille ja sitä pidettiin yhtenä tärkeänä työmarkkinavalmiuksia edistävänä tekijänä. Näitä kokemuksia oli saatu esimerkiksi oman työn jäljen näkemisestä, kun on saanut tehdä jonkin homman itse ja epäilyistään huolimatta myös onnistunut siinä. Hankkeen toiminnan myötä suurin osa oli löytänyt itsestään uusia vahvuuksia tai tunnistanut sellaisia vahvuuksia, jotka olivat ajan saatossa saattaneet unohtua.

”Ku saa alusta loppuun tehdä, niin on se kiva tunne nähdä, että täähän meni iha hyvin.”

Osalla vastaajista olivat tulevaisuudensuunnitelmat ja haaveet oman työllistymisen tai koulutuksen suhteen jo selkeästi käynnissä. Kahdella vastaajista oli tulevaisuuden tavoitteena käydä jokin ammatillinen koulutus. Yhdellä vastaajista oli haastatteluhetkellä jo työpaikka tiedossa, jonka oli omatoimisesti itselleen hakenut.

Kolmella haastatelluistamme ei tällä hetkellä ollut työllistymisen tai kouluttautumisen suhteen paineita, vaan tarkoituksena oli hoitaa elämän muut asiat askel kerrallaan ensin kuntoon. Näistä esimerkkinä mainittiin velkajärjestelyasiat, jotka olivat kesken kolmella haastatellulla. Yksi haastatelluista oli hankkeen toiminnan myötä löytänyt innostuksen käydä kokemusasiantuntijakoulutuksen. Yhdessä vastauksista nousi esille arvostus KRISin työntekijöiden tekemästä työstä, jonka myötä oma kiinnostus vastaavaa alaa kohtaan oli löytynyt, työ missä saisi auttaa ihmisiä ja missä omista kokemuksista olisi hyötyä. Vaikka osalla ei ollut työllistymisen tai kouluttautumisen suhteen ollutkaan kiirettä, kaikki haastatellut kokivat, että saavat varmasti apua

ja tukea työntekijöiltä työpaikan tai koulupaikan hakemisessa, mikäli kokevat tarvitsevansa, eli ei tarvitse pelätä sitä, että jäisi yksin näiden asioiden kanssa.

”Ennen sitä vältteli työvoimatoimistoja, ettei joudu karenssiin, mutta ei halunnu kuitenkaa lähtä mihinkää ja ajatteli vaan, että eläkettä kohti suurin piirtein. Vaan nyt sillee mieltii, et ei se eläke nyt tässä vaiheessa oo se juttu. Haluu tehä niinkö jotain muuta.”

5.4 Kehittämisideoita Action!-hankkeeseen

Haastatellut olivat pääosin tyytyväisiä hankkeen tarjoamaan toimintaan. Kehittämisideoita kysyttäessä useimmat haastatellut nostivat esille sen, että heillä ei oikeastaan ole sellaisia, koska he voivat esittää toimintaan liittyvät toiveensa työntekijöille jokapäiväisessä arjessa ja heitä myös kuunnellaan. Asiakkaiden toiveet pyritään heidän mukaansa toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan, eivätkä ne yleensä jää vain ideoiden tasolle, kuten monessa muussa paikassa kuvailtiin olevan. Tätä suoraa mahdollisuutta vaikuttaa asioihin asiakkaat arvostivat ja kokivat sen lisänsen osaltaan myös osallisuuden tunnettaan.

”Täällä on toivelistat, mitä haluttais tehä tai mitä muuta toivotaan. Monissa paikoissa ne vähän niinku jää siihen listalle, okei et nää on kysytty ja sit ne unohetaan. Mutta täällä ne sit tehäänki.”

Muutamia kehitysideoita kuitenkin esitettiin. Työllisyyttä konkreettisesti edistäväksi tekijäksi toivottiin enemmän yhteistyötä avointen työmarkkinoiden kanssa, jotta työllistyminen olisi helpompaa ja kynnys hakea töitä olisi pienempi. Erilaisia keskustelun kautta esimerkiksi päihteettömyyteen vertaisapua tarjoavia luottamuksellisia pienryhmiä toivottiin lisää ja muutama vastaaja toivoi töiden monipuolistamista. Esimerkkinä mainittiin autojen ja mopojen rassaaminen, mutta samalla ymmärrettiin resurssien ja tilojen rajallisuus. Resursseja kaivattiinkin lisää. Myös mielenterveyspuolen koulutuksen omaavaan työntekijän tai yhteistyön jonkin mielenterveysjärjestön kanssa koettaisiin olevan hyödyksi.

”Pienryhmiä taikka jottain semmosia ryhmiä pitäis saada, koska moni ei isomassa porukassa halua sanoa, mikä itellä on tilanne ja mistä lähteny. Mutta muuten tämä on kaikin tavoin hirveen hyvä.”

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa tutkimustietoa siitä, miten KRIS-Oulun Action!-hankkeen asiakkaat kokevat hankkeen toimintaan osallistumisen vaikuttaneen heidän arjenhallintaansa, osallisuuteensa ja työmarkkinavalmiuksiensa parantumiseen. Lisäksi kartoitimme, millaisia mahdollisia toiveita ja ideoita hankkeen asiakkailta on sen kehittämiseen liittyen. Opinnäytetyömme tulokset kertovat, että Action!-hanke on onnistunut vaikuttamaan asiakkaidensa arjenhallintaan, osallisuuteen ja työmarkkinavalmiuksiin positiivisesti.

Jokainen tutkimukseemme osallistuneista koki arjenhallintansa parantuneen hankkeeseen osallistumisen myötä. Tärkeimpänä pidettiin hankkeen tuomaa rytmiä ja sisältöä päiviin, jonka he kuvailivat parantaneen heidän psyykkistä, sosiaalista sekä fyysistä hyvinvointiaan. Action! ei asiakkaidensa kokemusten mukaan etsi nopeita tilapäisratkaisuja vaan tukee toiminnallaan pitkäjänteisesti ja kokonaisvaltaisesti asiakkaiden elämän eri aspektien ja toimintakyvyn parantamista. Hankkeen kokonaisvaltaisuuden merkitys kävi ilmi asioista, joilla yksinään ei nähty olevan merkittävän suurta vaikutusta, mutta joista jokaisen katsottiin olevan tärkeä pala arvokasta kokonaisuutta. Esimerkiksi kodinhoitoon liittyvien kykyjen ja päivittäisten rutiinien, kuten ruoanlaiton, koettiin vahvistaneen arjenhallintaa, sosiaaliset kohtaamiset ja yhteinen tekeminen taas kuvailtiin yleistä hyvinvointia edistävänä. Action!-hankkeen asiakkailta on ollut juuri sellaisia heikentyneeseen toimintakykyyn ja arjenhallintaan liittyviä haasteita ja ongelmia, jotka usein korostuvat pitkäaikaistyöttömien ja yhteiskunnasta syrjäytyneiden ihmisten kohdalla, ja joihin siksi tarvitaan mahdollisimman kokonaisvaltaista tukea ja apua (Järvelä 2002, 269–288). Tutkimustulostemme mukaan Action!-hankkeen kautta saatava tuki vastaa tähän tarpeeseen ja tekee sen oikealla tavalla.

Tutkimustulostemme mukaan Action!-hanke on onnistunut myös tekemässään palveluohjaustyössä hyvin. Asiakkaiden mukaan he saavat työntekijöiltä yksilökeskeistä ja voimaannuttavaa palveluohjausta, joka perustuu asiakkaan toiveisiin, voimavaroihin ja omaan minäkäsitykseen. Asiakkaat kokivat tärkeäksi tunteen siitä, että hankkeen työntekijät kohtaavat jokaisen yksilönä ennakkoluulottomasti eivätkä stereotyyppioihin perustuvan päihde- tai lainrikkajataustaisten ryhmän edustajina, joiden oletetaan käyttäytyvän heille annetun leiman mukaisesti. Julkisen palvelujärjestelmän puolella hankkeen asiakkaat kertovat kohdanneensa tällaista leimaamista ja tulleen huonosti kohdelluiksi. Tulosten mukaan he kokevat nyt saavansa

tasavertaisempaa kohtelua ja heidän oikeuksiensa toteutuvan paremmin, kun hankkeen työntekijät tukevat heitä ja tarvittaessa pitävät heidän puoliaan muiden viranomaisten kanssa asioitaessa. Kun esimerkiksi Suominen ja Tuominen (2007, 5–6) korostavat hyvän palveluohjauksen kriteereissä laajakatseisuutta ja inhimillistä ymmärrystä asiakkaan tilannetta, toimintakykyä ja haasteita kohtaan, Action!-hankkeessa toteutuvat ne kaikki.

Tutkimustuloksemme osoittavat, että Action!-hankkeen asiakkaat kokevat saaneensa merkittävästi tukea julkisten palvelujen käyttämisessä. Apua he kertovat saaneensa oikeiden tukimuotojen löytämisessä ja niihin liittyvien hakemusten ja muiden lomakkeiden täyttämässä. Tämän suurin osa haastattelemistamme hankkeen asiakkaista on kokenut aiemmin vaikeaksi. Saatu tuki on asiakkaiden mukaan lisännyt heidän osallisuuttaan ja vahvistanut heidän itsetuntoaan. Suomen Palveluohjausyhdistyksen (2019, viitattu 11.4.2019) mukaan julkinen palvelujärjestelmä ei sokkeloisuutensa ja lainrikkojataustaisille tarkoitettujen erityispalvelujen vähäisyyden vuoksi pysty tehokkaasti vastaamaan heidän tarvitsemansa tuen moninaisuuteen, ja tästä puhuivat myös haastateltavamme. Tämä voi olla suuri este osallisuuden tunteen kehittymiselle. Siksi toiminnan kehittämiseksi tarvittaisiin enemmän yhteistyötä kolmannen sektorin toimijoiden, kuten KRIS-Oulun, kanssa. Vaikka Action!-hankkeen palveluohjaus ei kolmannen sektorin edustajana toki pysty suoraan tarjoamaan julkisen sosiaali- ja terveystieteiden palveluita ja tukimuotoja, tutkimustulostemme mukaan se kykenee ohjaamaan, informoimaan ja tukemaan jokaista asiakasta juuri hänen tarpeisiinsa vastaavan palvelun tai instanssin pariin sekä vielä auttamaan hakemisprosessissa. Action!-hankkeen työntekijät tietävät kokonaisvaltaisesti asiakkaidensa tilanteet. Tämän tietämyksen pohjalta he asiakkaiden kertoman mukaan kartoittavat kaikki eri mahdollisuudet, kuten sen, mihin palvelu- ja tukimuotoon kukin asiakas on oikeutettu, tai miten asiakas pääsisi sille työ- tai opiskelupolulle, joka häntä kiinnostaa. Tällaista palveluohjausta asiakkaat eivät kokeneet saaneensa muualta koskaan.

Tulostemme mukaan Action!-hankkeeseen osallistuvista noin puolet kokee tulleen leimatuksi elämänsä aikana joko omasta tai läheisensä päihteidenkäytöstä, lainrikkojataustasta tai molemmista johtuen. Leimaamista he olivat kokeneet niin läheisiltään, tuttaviltaan kuin viranomais- tai hoitokontakteiltaan. Leimaamisen aiheuttama häpeän tunne on ollut heistä välillä niin voimakasta, että se on haitannut ja rajoittanut ihan arkista elämää ja asiointia. Action!-hankkeessa ei osallistujien mukaan esiinny leimaamista millään tasolla, kaikki kokevat olevansa samalla viivalla ja samanarvoisia toistensa kanssa. Se koettiin todella tärkeäksi, voimaannuttavaksi ja itseluottamusta kasvattavaksi asiaksi. Tämä kaikki tukee myös Ronelin ja Segevin (2015, viitattu

12.3.2019) teoriaa siitä, että negatiivista leimaa voidaan pienentää tarjoamalla ihmiselle tukea omiin kykyihin luottamiseen sekä luomalla uskoa paremmasta tulevaisuudesta ja sisäisen muutoksen mahdollisuudesta.

Leimaantumisen kokemuksen vähenemiseen liittyy tutkimustulostemme perusteella myös asiakkaiden osallisuuden tunteen kasvu. Useimmat haastattelemistamme kertoivat, etteivät he ole oikeastaan koskaan saaneet kokea olevansa osa jotakin yhteisöä. Moni sanoi kokeneensa olleensa suorastaan yhteiskunnan ulkopuolella ja jos ei syrjäytynyt, niin ainakin syrjäytymisuhan alla. Action!-hankkeessa mukana oleminen on muuttanut tätä tunnetta. Tuloksista ilmenee, että hankkeen toiminnassa asiakkaat tulevat kuulluiksi sekä arvostetuiksi omana itsenään. Mukana olo on vähentänyt eriarvoisuuden ja syrjäytyneisyyden tunnetta. Yhteisöjen ulkopuolisuuden ja yhteiskuntaan kuulumattomuuden negatiivisen tunteen tilalle on kasvanut kokemus siitä, että asiakas kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön ja että hänelläkin on oma paikkansa yhteiskunnassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen määrittelemät osallisuuden kasvua edistävästä tekijöistä toteutuvat tutkimustulostemme mukaan Action!-hankkeessa erinomaisesti (2018, viitattu 15.4.2019).

Päihde- ja lainrikkojатаustaisten ihmisten työmarkkinavalmiuksien parantaminen sekä työllisyyden konkreettinen edistäminen ovat yhteiskunnassamme iso haaste. Niin myös Action!-hankkeelle. Osa haastateltavistamme oli ollut työttömänä lähes koko elämänsä ajan, ja osalla työttömyys oli pitkittynyt vuosia päihdeongelmien tai vankilarangaistuksen suorittamisen vuoksi. Mitä pidempi työttömyys tai pirstaleisempi tai vähäisempi työhistoria haastatelluilla oli, sitä haastavammaksi tai kaukaisemmaksi he olivat kokeneet ajatuksen avoimille työmarkkinoille pääsemisestä. Tuloksistamme nousi vahvasti esille Action!-hankkeen kuntouttavien ja aktivoivien toimenpiteiden tärkeä rooli työmarkkinoiden ulkopuolelle joutumisen kierteen katkaisussa. Vaikka suurimmalla osalla haastatelluista ei tällä hetkellä ollut kiirettä työllistymisen suhteen avoimille työmarkkinoille oman elämäntilanteen vuoksi, oli toiminta kuitenkin vaikuttanut heidän elämäänsä niin kokonaisvaltaisesti, että he näkivät sen samalla edistäneen työmarkkinavalmiuksiaan. Toiminnan kautta oli saatu onnistumisen kokemuksia sekä löydetty omia voimavaroja. Tuloksissa tämä näkyi osalla haastatelluista konkreettisesti siinä, että heillä oli hankkeen myötä alkanut syntyä kouluttautumiseen tai työllistymiseen liittyviä suunnitelmia, joita ei aiemmin ollut. Yhdellä haastatelluista oli myös omatoimisesti hankittu työpaikka tiedossa. Tulosten mukaan kaikki haastatellut kokivat, että saavat aina tarvitessaan apua ja tukea hankkeen työntekijöiltä työpaikan

tai opiskelupaikan hakemisessa. Kehitysideana työllisyyttä edistäväksi tekijäksi nousi lähinnä toive avointen työmarkkinoiden kanssa tehtävän yhteistyön lisäämisestä.

Katsomme tutkimustulostemme osoittavan, että vastaaville hankkeille ja toimintamuodoille on ehdottomasti tarvetta myös jatkossa. Haastavissa elämäntilanteissa ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten ja heidän tarvitsemansa tuen määrä tuskin on häviämässä minnekään. Julkinen puoli ei yksinään näytä pystyvän tarjoamaan palveluja niin kattavalla otteella kuin monenlaisten haasteiden kanssa kamppailevat päihde- ja lainrikkojataustaiset ihmiset tarvitsisivat. Kun yhteiskunnan eriarvoisuus näyttää olevan huolestuttavasti kasvusuunnassa, tällaista pitkäjänteistä, voimavarakeskeistä ja kirjaimellisesti asiakaslähtöistä tukea tarvitaan jatkossakin – todennäköisesti jopa aiempaa enemmän.

7 POHDINTA

Päätimme opinnäytetyömme aiheen syksyllä 2018, jolloin toinen meistä oli ammattiharjoittelussa KRIS-Oululla. Hänen harjoittelunsa loppuvaiheessa yhdistyksen työntekijät tiedustelivat, haluaisimmeko tehdä opinnäytetyönämme tutkimuksen heillä meneillään olevasta Action! -hankkeesta. Aihe sekä hankkeen asiakasryhmä vaikuttivat mielestämme mielenkiintoiselta kohteelta tutkimukselle, joten aloitimme mielellämme yhteistyön KRIS-Oulun kanssa.

Hankkeen työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena tutkimuksemme tarkoituksiksi muodostui kuvailla, millaisia vaikutuksia Action!-hankkeella on ollut sen asiakkaiden osallisuuteen, työmarkkinavalmiuksien parantumiseen sekä arjenhallintaan asiakkaiden omasta näkökulmasta. Samalla kartoittaisimme asiakkailta olevia mahdollisia hankkeeseen liittyviä kehitysideoita. Tavoitteeksi tutkimuksellemme tuli tuottaa KRIS-Oululle Action!-hankkeesta tietoa, jota he voivat hyödyntää hankkeen arvioimisessa, kehittämisessä sekä hankkeelle mahdollista jatkoa hakiessa. Mielenkiintoamme herätti lisäksi se, että tutkimuksessa tuotaisiin asiakkaiden oma ääni aidosti kuuluviin. Asiakkaat ovat parhaita asiantuntijoita kertomaan, mikä toimii ja mikä ei, kun kyseessä ovat heidän omaan elämäänsä vaikuttavat seikat.

Opinnäytetyömme oli kokonaisuutena varsin haastava projekti ja vei meiltä huomattavasti enemmän aikaa kuin uskoimme. Siitä huolimatta, tai ehkä juuri sen ansiosta, prosessi osoittautui hyvin palkitsevaksi ammatillista kasvuamme ajatellen. Koimme tutkimustyön valitsemastamme aiheesta paitsi kiinnostavaksi, myös merkitykselliseksi ja omaa ajatteluamme avartavaksi. Suurimmat haasteemme kohtasimme aiheen opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa, joka tuntui loputtoman pitkältä ja kuoppaiselta. Pahimpana kompastuskivenämme oli se kliseisin: aiheen rajaaminen. Lainrikkoja- ja päihdetaustaisten kanssa tehtävään työhön löytyi niin monenlaisia hyödyllisiltä kuulostavia lähestymistapoja ja teorioita, että toiselle meistä, jolla ei ollut aiempaa kokemusta alasta, syntyi suorastaan maailmoja syleilevä intohimo kerätä niitä mukaan. Opinnäytetyömme rikosseuraamusosalasta paljon tietävän ohjaajamme ja KRIS-Oulun työntekijöiden kanssa käymiemme keskustelujen sekä oman jatkuvan, refleктоivan pohdintamme avulla saimme lopulta rajattua tietoperustamme niin, että se vastaa tutkimuskysymystämme. Eikä aiheeseen ja teorioihin alkuvaiheessa liiankin laajasti perehtyminen missään nimessä ollut lopputulosta, saati sosiaalialan ammatillisia kompetensseja ajatellen negatiivinen asia – päinvastoin.

Luonnollisesti opinnäytetyöprosessi opetti meille muutenkin paljon sekä tutkimuskohteestamme, että sosiaalialan kompetensseihin liittyvistä teemoista. Etenkin kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen osalta tunnemme kehittyneemme merkittävästi. Pidämme ensiarvoisen tärkeänä sitä, että lainrikkoja- ja päihdetaustaiset saivat kokemuksiaan näkyviksi sekä mahdollisuuden itse vaikuttaa heihin liittyviin asioihin ja palveluihin. Koemme, että tällä opinnäytetyöllämme olemme omalta osaltamme onnistuneet tuottamaan tietoa Action!-hankkeen asiakkaiden hyvinvoinnin edistämiseksi sekä osallisuuden tukemiseksi. Ja silti se on vain pieni pintaraapaisu lainrikkomus- ja päihdetaustaisten ihmisten joukkoa ajatellessa.

Opinnäytetyöprosessimme todella konkretisoi meille sitä, kuinka tärkeää sosiaalialan työntekijälle on yhteiskunnan haavoittuvaisempien jäsenten kanssa toimiessa kyetä asettumaan heidän puolelleen. Tehtävämme on tunnistaa ja huomioida puutteellisia elämäntilanteita, tehdä niitä näkyväksi sekä tuottaa niistä tietoa myös päätöksentekijöille. Tämän pitäisi olla kaiken sosiaalialalla tehtävän työn peruspilareita, mutta opinnäytetyötä tehdessämme jouduimme valitettavasti huomaamaan, että näin ei aina ole. Haastateltaviemme mukaan joidenkin julkisen sektorin työntekijöiden osaamisessa on selvästi viilaamisen varaa liittyen erityisesti asiakastyön ja eettisyyden kompetensseihin. Tämä on hälyttävää. Hyvinvointivaltion murentuessa ja arvojen jatkuvasti koventuessa on sosiaalialalla työskentelevillä mielestämme entistä suurempi eettinen velvollisuus empatiaan ja myötäelämiseen asiakastyötä tehdessään. Itse kunkin meistä tulisi jatkuvasti harjoittaa kriittistä reflektointia ja kysyä itseltään, pystyykö todella pitämään oman arvomaailmansa erossa työstä myös silloin, kun törmää ristiriitaisiin arvoihin. Entä kun kohtaa asiakkaita, jotka aktivoivat negatiivisia ennakkoluuloja omassa ajattelussa tai käyttäytymisessä? Jos näitä ennakkoluuloja ei kykene tunnistamaan ja kitkemään, ei pysty näkemään ja kunnioittamaan jokaista asiakasta ainutlaatuisena, arvokkaana yksilönä. Silloin ei myöskään voi sanoa työskentelevänsä tasa-arvon ja osallisuuden edistämisen, saati syrjinnän vähentämisen puolesta. Silloin on ammatillisesti hakoteillä.

Koemme myös palvelujärjestelmäosaamisemme vahvistuneen tutkimustyömme aikana. Opimme paljon lainrikkoja- ja päihdetaustaisille suunnatuista palveluista, mutta myös niiden puutteista. Erityisen hyödyllisenä koimme aitiopaikalta saamamme näköalan kolmannen sektorin toimintaan ja sen paikkaan palvelujärjestelmässä. Ei riitä, että tuntee hyvin julkisen ja yksityisen palvelujärjestelmän ja sosiaaliturvan takaamat etuudet asiakkaille. Niiden lisäksi on hallittava kolmannen sektorin toimijoiden palvelut ja kyetä räätälöimään kaikkien eri sektorien palveluista asiakkailleen yksilölähtöisiä kokonaisuuksia. Itse emme edes kuvittele hallitsevamme tätä

palveluohjaussuunnittelua vielä kovinkaan kattavasti. Pikemminkin tieto lisää tässä vaiheessa tuskaa omien taitojemme rajallisuudesta asiaa rehellisesti reflektoidessamme. Mutta ainakin nyt tiedostamme, minkälaisen tason ammatillista osaamista kohti tulemme koulusta saadun tietopohjan ja työelämässä saatavan kokemuksen avulla suunnistamaan.

Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen on väistämättä vahvistunut kvalitatiivista tutkimusta tehdessämme, olihan tämä ensimmäinen kerta, kun tällaista tutkimusta teimme. Alkuvaiheen harhailujen ja tuskailun jälkeen koemme kuitenkin onnistuneemme tieteellisesti pätevän tutkimuksen laatimisessa. Työmme reliabiliteetin kannalta mietimme ennen tutkimushaastatteluiden toteuttamista sitä, olisiko haastattelutilanteissa jonkinlaista vaikutusta sillä, että toiselle meistä asiakkaat olivat ennestään tuttuja ammattiharjoittelun kautta. Nyt jälkikäteen haastattelutilanteita arvioituamme ajatteleme, että tämä edesauttoi luomaan luottamuksellisemman ja turvallisemman ilmapiirin. Harjoittelijan roolin vaihtuminen tutkijan rooliin ei harjoittelijana olleesta tuntunut erityisen vaikealta etukäteen, mutta itse haastattelutilanteissa hän huomasi saavansa tarkkailla ja reflektoida omaa rooliaan ja toimintaansa jatkuvasti. Tämä oli tärkeää, jotta mahdolliset ennakkotiedot ja -oletukset haastatelluista eivät päässeet vaarantamaan tutkimuksen objektiivista toteuttamista. Koska toinen meistä ei tiennyt haastateltavistamme mitään ennakkoon, mitään ei myöskään jäänyt vahingossa kysymättä sen vuoksi, että harjoittelijana toiminut olisi olettanut jo tietävänsä jonkin asian valmiiksi.

Valitsemamme puolistrukturoitu yksilöhaastattelu osoittautui menetelmänä toimivaksi valinnaksi tutkimuksen validiteettia ajatellen. Yksilöhaastattelu loi asiakkaalle luottamukselliset puitteet kertoa avoimesti elämästään, johon monella sisältyi kipeitä ja arkaluontoisia kokemuksia. Lisäksi puolistrukturoitu teemahaastattelu mahdollisti tarkentavien jatkokysymysten teon. Niiden esittämisestä olikin meille paljon hyötyä, sillä varsinkin haastattelujen alkuvaiheessa moni haastateltavista tuntui hieman arastelevan vastauksissaan, mikä on uudessa tilanteessa luonnollista. Saimme lopulta kerättyä haastatteluissa hyvin juuri sellaista tietoa, joka vastasi tutkimuskysymykseemme, mutta pohdimme, olisiko toinen haastattelukerta antanut vielä syvällisemmän kuvan hankkeen vaikuttavuudesta. Tähän vaikutti se, että teimme ensimmäistä kertaa tutkimushaastatteluja, joten tilanne oli meille uusi. Asiakkaatkin olisivat toisella kerralla voineet olla vapautuneempia heti haastattelujen alusta lähtien. Toisaalta työharjoittelussa olleen osapuolen tietämys hankkeesta näkyi kysymysten pätevydessä. Tämä vaikutti myös haastateltaviin, kun he haastattelujen aikana huomasivat, että tutkimusta tekevät tuntuvatkin tietävän, mistä heiltä kyselevät. Täytyy jälleen muistaa, että kyseessä on ryhmä, joka on

valitettavan usein joutunut tottumaan siihen, ettei heidän mielipiteitään ja kokemuksiaan kysellä tai arvosteta.

Haastatteluaineistostamme kävi ilmi, että asiakkaat eivät välttämättä osanneet tarkasti erotella, mikä on KRISin yleisen tason toimintaa ja mikä taas kuuluu Action!-hankkeen alle. Tämä on ymmärrettävää, sillä suurin osa hankkeen toiminnasta tapahtuu samoissa tiloissa ja samoihin aikoihin kuin KRISin muukin toiminta. Tämä hieman hankaloitti tutkimusprosessiamme tuloksia analysoidessamme, mutta pystyimme mielestämme lopulta erottelemaan, mikä vastauksista liittyy nimenomaan Action-hankkeen vaikuttavuuteen ja mikä ei. Jälkikäteen ajateltuna kysymyksiä tarkemmin muotoilemalla olisi ehkä saanut vielä suuremmin vain hankkeeseen liittyviä vastauksia.

Näemme KRIS-Oulun ja sen Action!-hankkeen kiistatta onnistuneen toiminnallaan auttamaan ja tukemaan haastavissa elämäntilanteissa olevia asiakkaitaan. Henkilökunta on tehnyt pitkäjänteistä ja asiakaslähtöistä työtä, josta on rakentunut tukipilari rytmittämään asiakkaiden arkea ja elämää. Samalla myös asiakkaiden tunne osallisuudesta on kasvanut. Haastateltaviemme mukaan hankkeen työntekijät kohtaavat ihmisen ihmisenä eivätkä määrittele heitä heidän ongelmiansa, taustojen, saati negatiivisten leimojen kautta. Tällä tavoin syntynyt luottamussuhde on todella merkityksellinen ja jopa uusi asia ihmiselle, jonka usko eri tahoihin ja ihmisiin on saattanut mennä lukuisia kertoja.

Action!-hankkeen asiakkaat nostivat saamansa kunnioittavan kohtelun esille niin toistuvasti, että aloimme pohtia, olimmeko jollakin tasolla kuitenkin aliarvioineet sen merkitystä. Asiaa lisää analysoituamme tulimme lopulta siihen tulokseen, että hyvistä kokemuksista seuranneella itseluottamuksen ja omanarvontunnon kasvulla on ratkaisevampi ja kauaskantoisempi merkitys myös hankkeeseen osallistuvien työllistymisaspekteihin kuin pintapuolisesti olimme ensin ajatelleet. Asiakkaiden toimintakyky on parantunut, heidän voimavaransa ovat kasvaneet, heille on syntynyt usko tulevaisuuteen. Samaa tahtia kehittyvät myös osaaminen, työmarkkinavalmiudet – ja rohkeus. Uskallus ajatella, että tie työelämässä toimivaksi ihmiseksi on mahdollinen. Syrjäytyneelle tai syrjäytymisvaarassa olleelle ihmiselle, joka on tullut elämänsä aikana monella tavalla lytätyksi, se ei ole millään tavalla itsestään selvää. Kun ennen tulevaisuus oli näköalaton, nyt tilalle on tullut toivoa ja mahdollisuuksia, jotka aiemmin tuntuivat saavuttamattomilta. Kaiken tämän perustana näemme Action!-hankkeen kaikessa toiminnassa ilmenevän inhimillisen, kärsivällisesti jokaisen asiakkaan omien voimavarojen mukaan etenemisen. Asiakkaita ei yritetä mahdollisimman nopeasti jatkopolutta eteenpäin minne tahansa, keinolla millä hyvänsä, jos heillä

ei vielä ole realistisia edellytyksiä työmarkkinoilla tai opiskelussa pärjäämiseen. Ensin rakennetaan pohja onnistumiselle.

Action!-hanke on loistava esimerkki kolmannen sektorin toimijoiden tärkeydestä julkisten palveluiden rinnalla. Se tarjoaa asiakkailleen juuri sitä yhden luukun periaatetta, jota viime vuosina on sosiaalialalla peräänkuulutettu, mutta jossa ei ole kovinkaan hyvin edistytty käytännön tasolla. Lainrikkoja- ja päihdetaustaiset ihmiset kärsivät palvelujärjestelmän monimutkaisuudesta, pirstaloituneisuudesta sekä byrokraattisesta viidakosta monia muita ihmisryhmiä enemmän, sillä heillä on usein paljon erilaisia ongelmia, joihin he tarvitsisivat tukea. Nämä samat ongelmat verottavat heidän voimavarojaan, joten vaara lannistua järjestelmän alle on suuri. Tämä lisää heidän ongelmiaan entisestään ja pahimmassa tapauksessa ajaa heidät jälleen turvautumaan lainrikkomuksiin tai päihteidenkäyttöön. Action!-hankkeen palveluohjaus vastaakin mielestämme hyvin Suomen palveluohjausyhdistyksen määritelmää siitä, että onnistuneen palveluohjausprosessin avulla asiakkaan kyky hoitaa asioitaan itsenäisesti vahvistuu. Kauaskantoisesti ajateltuna tämä voi vähentää hänen tulevaisuudessansa tarvitsemiensa tukipalveluiden määrää säästäen samalla julkisen puolen kustannuksia. Siksi kolmannen sektorin järjestöjen ja eri sosiaali- ja terveysalan toimijoiden välistä yhteistyötä olisi myös kansantaloudellisesti järkevää kehittää lisää.

Edelliseen viitaten Action! on erinomainen toimintamuoto ehkäisemään päihteiden käyttöä ja lainrikkomista positiivisen kriminologian mallin mukaan. Itse asiassa se on oikea tyyppiesimerkki toiminnasta, jossa ei keskityä asiakkaiden ongelmiin ja menneisyyden leimoihin, rankaisupelotteeseen eikä valvontaan. Toiminnan lähestymistapa on voimavarakeskeinen, ei ongelmakeskeinen. Kaikki pohjautuu uskoon siitä, että itseään, elämäntapojaan ja tulevaisuuttaan voi muuttaa. Vanhoihin ongelmiin keskittymisen tilalle tuodaan asiakkaiden elämään jotakin myönteistä ja tavoittelemisen arvoista, joka kannustaa asiakkaita päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen. Vähemmän keppiä, enemmän porkkanaa, kuten eräs haastatelluistamme totesi.

Action!-hankkeen ja muidenkin vastaavien hankkeiden tulevaisuutta ajatellen pohdimme sitä, kuinka toiminta saataisiin vielä enemmän avautumaan ulospäin – tulemaan näkyvämmäksi ja edistämään lisää myös asiakkaidensa konkreettista työllistymistä. On selvää, että hanke on parantanut siihen osallistuvien osaamista ja valmiuksia. Millaisin keinoin hanketta voisi tehdä yhä tutummaksi avoimille työmarkkinoille, jotta myös asiakkaiden kynnys hakea ja saada töitä

madaltuisi? Olemme varmoja siitä, että tätä kysymystä on pohdittu ja pohditaan jatkuvasti paitsi KRIS-Oulussa, kaikissa muissakin Suomen KRIS-yhdistyksissä. Asiassa tuskin on kyse *niiden* haluttomuudesta tehdä työmarkkinayhteistyötä. Todennäköisesti hidasteet ovat enemmän kiinni työnantajapuolesta, yleistä työllisyystilannetta unohtamatta. Myös stigmaat ja ennakkoluulot voivat vaikuttaa. Ei ole sattumaa, että Action!-hankkeen asiakkaat kokevat sen eräänlaiseksi turvasatamaksi yhteiskunnassa, jossa he ovat liian usein näkymättömiä tai vaiennettuja. Se on hankkeelta saavutus, jota ei voi eikä saa väheksyä. Mutta myös nimenomaan sen vuoksi olisi tärkeää, että toiminta ja sen asiakkaat löytäisivät lisää kanavia suuntautua tästä turvasatamasta myös ulospäin. Että aita sen ja muun yhteiskunnan välillä madaltuisi kummaltakin puolelta katsottuna. Jos tähän olisi helppoja ratkaisuja, ne olisi varmasti jo tehty, mutta mielestämme kiinnostava aihe jatkotutkimukselle olisi kartoittaa KRIS-Suomen jäsenyhdistyksistä niiden parhaiten onnistuneita työmarkkinayhteistyön esimerkkejä. Etsiä niin sanottuja hyviä käytäntöjä. Voisi myös olla hyödyllistä sisällyttää tähän tai toiseen tutkimukseen Ruotsin KRIS-yhdistysten vastaavia onnistumisia ja käytäntöjä. Vaikka Ruotsin työmarkkinat sekä yhteiskunta ovatkin erilaiset Suomen vastaaviin verrattuna, eivät kuitenkaan niin erilaiset, etteikö hyvien ideoiden soveltaminen voisi olla mahdollista. Siitä parhaana esimerkkinä tässä yhteydessä lienee se, kuinka hyvin on onnistunut myös koko KRIS-toiminnan kotouttaminen Ruotsista Suomeen.

LÄHTEET

Fredriksson, P. 2018. Yömajasta omaan asuntoon. Suomalaisen asunnottomuuspolitiikan murros. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Publishing.

Granfelt, R. 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 131–146.

Hautala, S. & Kaarakka, O. 2018. Vankilasta vapautuminen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. Teoksessa J. Lindh, K. Härkäpää & K. Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 318–341.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. Tutki ja kirjoita. 19. painos. Helsinki: Tammi.

Hyväri, S. & Nylund, M. 2010. Yhteisöllisiä työmenetelmiä syrjäytymisen voittamisessa. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri, P. Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 29–48.

Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus. Asiakslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Viitattu 12.4.2019, <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75697/R20-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>

Matti Joukamaa ja työryhmä. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidon tarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Viitattu 12.3.2019, https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf

Juntunen, J. 2016. KRIS-Oulu ry. Valmiuksia siirtyä työelämään -hanke (VST) loppuraportti. Viitattu 4.3.2018, <https://kris.fi/wp-content/uploads/2017/08/VST-LOPPURAPORTTI.pdf>

Juvonen, T. 2010. Etsivä työ nuorten tukimuotona. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 67–84.

Järvelä, S. 2002. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy, 267–291.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karsikas, V. 2005. Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Kivelä, V. & Lempinen, J. 2009. Arki hallintaan. Nuorten ryhmätoiminnan ohjaaminen. Turku: KOTA.

Kivivuori, J. 2013. Rikollisuuden syyt. Uudistettu toinen laitos. Helsinki: Nemo.

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.

KRIS-Oulu ry 2018. Action 1.1.2018–31.8.2019. Esite. (Ei julkaisupaikkaa.)

KRIS-Oulu ry 2018. KRIS-Oulu ry:n esittely. Viitattu 4.3.2019, <https://kris.fi/kris-oulu-ry/>

KRIS ry 2018. KRISin historia. Viitattu 4.3.2019, <https://kris.fi/historia/>

Kuure, T. & Haapasalo, J. 2001. Vankilarangaistuksen uusiminen - uusimisriski ja -nopeus. Siltavalmennusyhdistyksen raportteja 2001/1. Tampere: Siltavalmennus.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2014. Helsinki: Tietosanoma.

Liikanen H-L. & Kaisla S. 2007. Gerontologisen sosiaalityön menetelmistä. Työpapereita 3:2007. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. Heikki Waris -instituutti. Viitattu 12.4.2019, http://www.socca.fi/files/95/Gerontologisen_sosiaalityon_menetelmista.pdf

Mäki, J. 2002. Päihdestrategiat. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Niemelä, J. 2002. Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa Ruuskanen, P. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus, 76–94

Noppiari, E. 2006. Leiman antajat ja kantajat. Ajatuksia leimasta ja leimaamisesta asiakaslähtöisessä ja terveyttä edistävässä perhetyössä. Teoksessa J. Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-Kustannus, 171–199.

Närhi, K., Kokkonen, T., & Matthies, A.-L. 2014. Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus 3/2014. Viitattu 12.4.2019, <https://journal.fi/janus/article/view/51212>

Oikeusministeriö 2013. Koulutuksella ja ammattitaidolla vähennetään uusintarikollisuutta. Viitattu 4.3.2019, https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/koulutuksella-ja-ammattitaidolla-vahennetaan-uusintarikollisuutta

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki: Gummerus Oy.

Richter, M. 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy, 79–98.

Rikksentorjuntaneuvosto 2016. Turvallisesti yhdessä - Kansallinen rikksentorjuntaohjelma. 2016. Oikeusministeriön julkaisu 30/2016. Viitattu 15.1.2019, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-522-5>

Rikosseuraamuslaitos 2017. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2017. Viitattu 4.3.2019, https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/xD59k9cWF/RISE_Tilastoja_2017.pdf

Ronel, N., & Elisha, E. (2011). A Different Perspective: Introducing Positive Criminology. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(2). <https://doi.org/10.1177/0306624X09357772>

Ronel, N. & Segev, D. 2015. Introduction. 'The good' can overcome 'the bad'. Teoksessa N. Ronel & D. Segev (toim.) *Positive criminology*. Routledge frontiers of criminal justice (23). London: Routledge, 3–12.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV-menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Tampereen yliopisto. Viitattu 4.4.2019, <https://www.fsd.uta.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>

Sherman, L. W. 2003. Reason for Emotion: Reinventing justice with emotions, innovations and research – The American Society of Criminology 2002 presidential address. *Criminology*, 41(1). Viitattu 12.3.2019, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00980.x>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004: 10. Helsinki. Viitattu 12.12.2018,

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74448/TRM200410.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

OAMK 2019. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Viitattu 4.4.2019, <https://www.oamk.fi/opinto-opas/opintojen-sisalto/opetussuunnitelmat?code=5007&sivu=osaamisprofili&lk=s2014&code=5007&id=>

Suomen palveluohjausyhdistys ry 2019. Mitä palveluohjaus on? Viitattu 11.4.2019, <https://www.palveluohjaus.fi/mita-palveluohjaus-on/>

Suominen, S. & Tuominen, M. 2007. Palveluohjaus portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Picaset.

Tamminen, E. 2018. Päihteet, mielenterveys ja vankeus. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 22.1.2019, <https://www.krits.fi/2018/03/paihteet-mielenterveys-ja-vankeus/>

Talentia 2019. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu, 12.4.2019, <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Osallisuus. Viitattu 6.2.2019, <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tietosuojalaki 5.12.2018/1050.

Wuolijoki, T., Vartiainen, H., Aarnio, J., von Gruenewaldt, T., Lintonen, T., Mattila, A., Viitanen, P. & Joukamaa, M. 2011. Sakkovangit ovat vangeista sairaimpia ja huono-osaisimpia. Lääkärilehti 66 (44), 3301–3306.

Hyvä Action!-hankkeen asiakas,

teemme Oulun ammattikorkeakoulussa sosiaalialan tutkinto-ohjelman opinnäytetyötä yhteistyössä KRIS-Oulu ry:n kanssa. Tutkimuksemme tarkoitus on kartoittaa Action!-hankkeen asiakkaiden omakohtaisia kokemuksia hankkeen vaikutuksesta heidän elämäänsä. Kysymykset liittyvät esimerkiksi työllistymiseen, arjenhallintaan ja osallisuuteen. Valmis opinnäytetyö tulee myöhemmin olemaan luettavissa internetissä.

Kaikki haastattelut tapahtuvat luottamuksellisesti KRIS-Oulun tiloissa ennalta sovittuna ajankohtana. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule esiin missään opinnäytetyön vaiheessa. Jotta kaikki tieto saadaan talteen tutkimusta varten, äänitämme haastattelut. Kaikki haastatteluaineisto tuhotaan opinnäytetyön valmistuttua.

Mikäli koet tarvitsevasi, voit halutessasi saada hanketyöntekijän haastatteluun tuekseen. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelun voi halutessaan myös keskeyttää.

Mikäli haluat lisätietoja, annamme niitä mielellämme sähköpostitse.

Antti Aro
Emmi Hakuli

SUOSTUMUS

Allekirjoituksellani suostun Action!-hankkeeseen liittyvään tutkimukseen sekä annan luvan haastattelun äänittämiseen.

Nimi:

Aika ja paikka:

TAUSTATIEDOT:

- Sukupuoli
- Ikä
- Koulutustausta/ammatti
- Työttömyyden kesto
- Terveystila
- Elämäntilanne ennen hankkeeseen tuloa
- Miten löysit mukaan hankkeeseen ja kuinka kauan olet ollut mukana siinä?

TEEMA 1: Osallisuus ja arjenhallinta

- Miten arjen taitosi ovat parantuneet hankkeen myötä? (Esimerkiksi arkirytmi, kotityöt, talousasioiden hoitaminen yms.)
- Miten hanke on vaikuttanut fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiisi?
- Miten hanke on vaikuttanut elämässäsi seuraaviin asioihin: itseluottamus, omien vahvuuksien tunnistaminen/löytäminen, sosiaaliset suhteet sekä osallisuus?
- Oletko tuntenut leimaantumisen tai syrjäytymisen tunnetta elämässäsi? Entä hankkeen toiminnassa?
- Omat tavoitteesi hankkeen alussa? Miten hanke on vaikuttanut niihin?
- Miten elämäsi on muuttunut hankkeen myötä? Kuinka merkityksellinen hanke on ollut elämässäsi kokonaisvaltaisesti ajateltuna?
- Miten hankkeessa mukana olo vaikuttanut elämässäsi esimerkiksi päihteettömyyteen, rikoksettomuuteen ja liikunnallisuuteen?

TEEMA 2: Palveluohjaus

- Millaista yksilöllistä palveluohjausta/asioinnin tukea olet saanut? (Esimerkiksi tukea virastoasioinneissa, lomakkeiden/hakemuksien täyttöapua, neuvontaa yms.)
- Koetko saaneesi tukea riittävästi tai olisitko kaivannut sitä johonkin lisää?

TEEMA 3: Työmarkkinavalmiuksien parantuminen

- Koetko työmarkkinavalmiuksiesi sekä työllistymisesi edistyneen hankkeen myötä?
- Millaista tukea ja apua olet saanut työllistymisesi edistymisessä? Onko jokin asia noussut erityisen tärkeäksi ja hyödylliseksi työllistymistä tai työmarkkinavalmiuksiasi ajatellen?
- Oletko hakenut töitä työmarkkinoilta tai koulutuspaikkaa omatoimisesti?
- Mikä on tilanteesi tällä hetkellä työllistymisen tai koulutuksen suhteen?

TEEMA 5: Kehittämideoita tai muita ajatuksia hankkeesta